

KWETSBARE JONGEREN IN ZAA NSTAD

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

KWETSBARE JONGEREN IN ZAANSTAD

- eindrapport -

drs. C. van Horssen
drs. R.J.M. Oude Ophuis

RegioPlan
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel.: +31 (0)20 – 531 53 15
Fax : +31 (0)20 – 626 51 99

Amsterdam, september 2013
Publicatienr. 2397

© 2013 Regioplan, in opdracht van de gemeente Zaanstad
Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Regioplan.
Regioplan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting		I
1 Inleiding		1
1.1 Aanleiding		1
1.2 Doel		1
1.3 Methode		3
1.4 Leeswijzer		3
2 Risicoprofielen jongeren		5
2.1 Inleiding		5
2.2 Een korte schets van de Zaanse jongeren		5
2.3 De profielen		7
2.4 Multiproblematiek		14
3 Voorzieningengebruik en omvang doelgroep		17
3.1 Inleiding		17
3.2 Gebruik van voorzieningen werk en inkomen en onderwijs		17
3.3 Gebruik van zorg- en hulpverleningsvoorzieningen		22
4 Risico's en kansen voor de gemeente		25
4.1 Inleiding		25
4.2 Risico's en kansen van decentralisatie		25
4.3 Kansen en risico's van Wet passend onderwijs		29
4.4 De Wet kwaliteit (v)so		32
4.5 Kansen en risico's van de Participatiewet		36
4.6 Risico's en kansen door ander factoren		41
4.7 Tot slot		42
Bijlagen		45
Bijlage 1	Profielen kwetsbare jongeren Zaanstad	47
Bijlage 2	Tabellenboek	59
Bijlage 3	Respondenten en deelnemers	71
Bijlage 4	Selectie gebruikte bronnen	73

SAMENVATTING EN AANBEVELINGEN

Inleiding

Met de decentralisaties Jeugdzorg, de Awbz-begeleiding en de komst van de Participatiewet krijgen gemeenten een grotere verantwoordelijkheid in de ondersteuning van kwetsbare jongeren.

Met deze verandering op komst heeft de gemeente Zaanstad de wens een aanpak te ontwikkelen voor de ondersteuning van kwetsbare jongeren in het onderwijs en op (weg naar) de arbeidsmarkt. De gemeente Zaanstad heeft zich hierbij het volgende ten doel gesteld:

Het tegengaan van uitval, het stimuleren van maatschappelijke participatie, waarbij onderwijs altijd de voorkeur heeft, en het voorkomen van een beroep op gemeentelijke voorzieningen.

De gemeente Zaanstad heeft Regioplan gevraagd om de verschillende groepen kwetsbare jongeren en hun ondersteuningsbehoefte scherper in beeld te brengen en na te gaan welke kansen en risico's voor de gemeente en doelgroep wordenesignaleerd. We hebben dit gedaan door middel van een data-analyse, documentenstudie, een expertmeeting en interviews met professionals op het terrein van onderwijs, zorg en sociale zekerheid in Zaanstad.

In deze samenvatting schetsen we eerst de doelgroep op basis van voorzieningengebruik en profielen. Vervolgens geven we de risico's voor de doelgroep weer die op basis van beleid- en wetswijzigingen en andere (exogene) factoren de komende jaren een belangrijke rol spelen en we kijken welke nadelige gevolgen dit mogelijk heeft voor de gemeente Zaanstad. We sluiten de samenvatting af met een aantal aanbevelingen voor de aanpak van de ondersteuning van kwetsbare jongeren.

Kwetsbare jongeren in Zaanstad

Het bepalen van de omvang van de groep kwetsbare jongeren en de ondersteuningbehoefte hebben we vanuit twee invalshoeken benaderd. Als eerste hebben we gekeken naar de groep jongeren die gebruikmaakt van voorzieningen en regelingen omdat ze problemen hebben met zelfredzaamheid en/of economische zelfstandigheid. Ten tweede hebben we de groep jongeren beschreven op basis van kenmerken die een risico vormen voor de zelfredzaamheid en de economische zelfstandigheid van jongeren.

Kwetsbare jongeren op basis van voorzieningengebruik

In Zaanstad zijn er rond de 2500 kwetsbare jongeren tussen de 12 en 25 jaar die gebruikmaken van een voorziening en/of regeling omdat ze niet of beperkt

zelfredzaam en/of economische zelfstandig zijn. Dit is circa tien procent van de totale populatie jongeren in deze leeftijdsgroep. Onder deze circa 2500 jongeren zijn circa 900 jongeren die een werkloosheids- of Wajonguitkering ontvangen en ongeveer 1300 jongeren die in het speciaal voortgezet onderwijs een opleiding volgen of in het regulier onderwijs extra ondersteuning krijgen. Daarnaast is er nog een 'onzichtbare' groep van circa 250 jongeren, die geen werk of uitkering hebben en niet naar school gaan.

Een deel van de 2500 kwetsbare jongeren maakt daarnaast gebruik van de jeugdzorg, zoals de Jeugd-GGZ, Awbz-jeugdzorg en provinciaal gefinancierde jeugdzorg zoals Bureau Jeugdzorg. Vanwege cumulatie van het voorzieningengebruik binnen de jeugdzorg is het aantal gebruikers van de jeugdzorg moeilijk te bepalen. Wel kan ervan uit worden gegaan dat de overlap tussen het ondersteunend onderwijs en de jeugdzorg veruit het grootst zal zijn, omdat beide domeinen zich in het algemeen richten op jongeren niet ouder dan 18 jaar. Om die reden zal de overlap tussen werk- en inkomensregelingen en de jeugdhulpverlening zeer beperkt zijn. Op basis van het bovenstaande komen we in tabel S1 tot een indicatie van het aantal kwetsbare jongeren in Zaanstad.

Tabel S1 Indicatie van het aantal kwetsbare jongeren tussen 12 en 25 jaar in de gemeente Zaanstad

Gebruik voorziening en regeling	Jongeren van 12-25 jaar
Inkomen	+/- 900
Voortgezet onderwijs	+/- 1300
Geen-gebruik (onzichtbaar)	+/- 250
Totaal	+/- 2450

Bron: Regioplanbewerking

Kwetsbare jongeren op basis van profielen

De kwetsbaarheid van jongeren neemt toe naarmate zij beperkingen hebben door factoren die in de persoon zelf liggen of in de sociale omgeving. Bij persoonskenmerken zijn het jongeren met stoornissen in de intellectuele en sociaal-emotionele ontwikkeling, jongeren met fysieke beperkingen of jongeren die tijdelijk zijn overbelast (zie tabel S2). Met de sociale omgeving wordt een instabiele gezinssituatie bedoeld, die wordt veroorzaakt door bijvoorbeeld psychosociale problemen, schulden en huiselijk geweld. Vaak wonen deze gezinnen in kwetsbare wijken die gekenmerkt worden door werkloosheid, overlast en andere sociale spanningen.

Vanuit de profielbenadering zijn er in Zaanstad drie groepen kwetsbare jongeren aan te wijzen, die veel aandacht vergen doordat ze in omvang groot zijn en ook veel ondersteuning nodig hebben. Dit zijn:

- jongeren met emotionele en gedragsmatige problemen;
- licht verstandelijke beperkte jongeren (LVB);
- jongeren uit multiprobleemgezinnen.

Tabel S2 Indeling profielen kwetsbare groepen naar dimensie en hoofdgroep

Dimensie	Hoofdgroep	Profiel
Persoonskenmerken	Ontwikkelingsperspectief	Licht verstandelijk beperkte jongeren (LVB)
		Jongeren met een stoornis in het autistisch spectrum
		Jongeren met emotionele en gedragsproblemen
	Fysieke beperkingen	Jongeren met een lichamelijke beperking en/of chronische ziekte
	Overige	(Tijdelijk) overbelaste jongeren en jongeren met keuzeproblemen zonder achterliggende problematiek
Sociaal-economische context	Sociale omgeving	Jongeren uit multiprobleemgezinnen
	Exogene factoren	Werkloosheid en beperkt aanbod passende huisvesting

Uit de gesprekken met professionals en literatuuronderzoek blijkt dat er bij veel van de jongeren die binnen een profiel passen sprake is van multi-problematiek. Een combinatie van factoren maakt jongeren kwetsbaar, waarbij de dominante problematiek niet altijd duidelijk aan te wijzen is. Zo hebben veel jongeren met een LVB een autistisch-spectrumstoornis en/of komen uit multi-probleemgezinnen. Jongeren met gedragsstoornissen komen eveneens vaak uit probleemgezinnen en wonen in kwetsbare buurten.

Met name de jongeren met multiproblematiek lopen een verhoogd risico in het zelfstandig functioneren. Naast schooluitval en werkloosheid, krijgen zij ook het meest te maken met verslaving, crimineel gedrag en dakloosheid. Een tijdige ondersteuning kan het risico op uitval verminderen. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen een preventieve en curatieve aanpak. Een preventieve aanpak heeft als doel dat jongeren zo veel mogelijk zelfredzaam zijn en blijven. Een curatieve aanpak heeft als doel dat jongeren die weinig of niet (meer) zelfredzaam zijn, minder afhankelijk worden van ondersteuning. Bij een effectieve preventieve ondersteuning is de kans kleiner dat er een curatieve aanpak nodig is.

Overigens kan naast de persoons- en gezinskenmerken de kwetsbaarheid van een jongere ook door exogene factoren toenemen. Door maatschappelijke dynamiek – die geheel buiten de invloed ligt van de jongere zelf – kan er een tekort zijn aan werk of (passende) huisvesting.

Risico's beleids- en wetswijzigingen

Van belang bij een aanpak van kwetsbare jongeren is de vraag voor welk type voorzieningen en regelingen binnen het sociale domein de gemeente Zaanstad in de toekomst verantwoordelijk wordt. Tevens is het van belang

welke andere beleids- en wetswijzigingen nog gaan plaatsvinden die van invloed zijn op een ontwikkeling van een aanpak. Op basis van de gesprekken met lokale experts en een documentenstudie hebben we de risico's voor de ondersteuning van kwetsbare jongere kunnen schetsen.

➤ **Beleidswijzigingen: decentralisatie extramurale begeleiding (Awbz) en jeugdzorg**

- Decentralisatie extramurale begeleiding: vanaf 2015 worden gemeenten verantwoordelijk voor alle cliënten die op dit moment al extramurale begeleiding ontvangen in de Awbz.
- Decentralisatie jeugdzorg: alle jeugdhulp zal vanaf 2015 onder de verantwoordelijkheid van gemeenten vallen.

- *Ontbreken van kennis en expertise van de doelgroep bij de gemeente*
De komende tijd krijgt de gemeente Zaanstad er veel nieuwe taken bij en het zal een uitdaging zijn om voor die nieuwe taken en doelgroepen direct al voldoende kennis in huis te hebben.
- *Versnippering van kennis en expertise door wijkaanpak*
Het risico van ondersteuning door het inzetten van wijkteams is volgens experts dat kennis en expertise gaat versnipperen en kennis en expertise op lokaal en regionaal niveau onvoldoende worden ingezet.

➤ **Wetswijzigingen: de Wet passend onderwijs en de Wet doelmatige leerwegen**

- Wet passend onderwijs: scholen zijn vanaf augustus 2014 verplicht een passende onderwijsplek te bieden aan leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben.
- Wet doelmatige leerwegen: de wet houdt onder andere in dat de komende jaren de drempelloze instroom in het mbo wordt afgeschaft en er entreeopleidingen komen voor jongeren die (nog) niet aan de toelatingseisen voor een niveau-2-opleiding voldoen.

- *Onvoldoende expertise en ruimte voor het aanleren van de juiste vaardigheden*
Een risico is dat binnen het reguliere onderwijs niet voldoende expertise en capaciteit aanwezig zijn voor het aanleren van sociale en werknemersvaardigheden die zo belangrijk zijn voor jongeren die geen startkwalificatie kunnen behalen. Deze jongeren zouden niet goed voorbereid op de arbeidsmarkt terechtkomen.
- *Meer uitval van kwetsbare jongeren*
De nieuwe wet zou ertoe kunnen leiden dat jongeren uit het pro en vso niet worden toegelaten op het mbo en eerder dan wenselijk naar arbeid worden toegeleid of zelfs uitvallen.

➤ **Wetswijziging: Participatiewet**

- Participatiewet: deze wet, die naar verwachting 1 januari 2015 ingaat, voegt de Wet werk en bijstand (Wwb), delen van de Wajong en de Wet sociale werkvoorziening (Wsw) samen tot één regeling voor de onderkant van de arbeidsmarkt.

- *Onvoldoende kennis en erkenning van de doelgroep bij de gemeente*
Voor de gemeente is de groep jonggehandicapten een nieuwe doelgroep. Het risico bestaat dat klantmanagers bij gemeenten onvoldoende kennis en expertise hebben van de doelgroep om deze goed te begeleiden en activeren.
- *Geen financiële prikkel voor ondersteuning thuiswonende jongeren*
Onder de Participatiewet hebben jongeren die bij hun ouders wonen geen recht meer op inkomensondersteuning. Daarmee valt voor gemeente Zaanstad de financiële prikkel om hen te ondersteunen bij het vinden en behouden van werk weg. Het risico bestaat dat deze groep jongeren thuis komt te zitten.
- *Meer beleidsvrijheid in combinatie met bezuinigingen*
Met de eerder genoemde decentralisatie krijgt de gemeente Zaanstad bovendien beleidsvrijheid om zelf invulling te geven aan een deel van de ondersteuning bij het vinden en behouden van werk. Het risico bestaat dat de gemeente er, gedwongen door de bezuinigingen, voor kiest om niet of slechts beperkt te investeren in relatief dure voorzieningen zoals de begeleiding bij het behouden van werk.
- *Beperkte mogelijkheden bij werkgevers*
Werkgevers stellen zich garant voor een groot aantal werkplekken voor werknemers met beperkingen. Werkgevers zullen de gemeente vragen die kandidaten aan te leveren. Het is enerzijds de vraag of gemeenten aan die vraag kunnen voldoen en anderzijds of werkgevers op die schaal in staat zijn om mensen met een arbeidsbeperking, waaronder kwetsbare jongeren, te plaatsen.
- *Verloren gaan van kennis en bestaande initiatieven*
In de huidige situatie zijn er veel verschillende initiatieven om kwetsbare jongeren aan het werk te helpen. Met de overgang van deze doelgroep naar de gemeente Zaanstad bestaat het risico dat deze initiatieven en de kennis die hierin is opgedaan, verloren gaan.
- *Afname aantal beschutte werkplekken*
Experts vrezen de gevolgen van de afname van het aantal (nieuwe) beschutte werkplekken er onvoldoende ruimte is voor jongeren die aangewezen zijn op beschut werk.
- *Bekneld tussen regelingen*
Door alle bovengenoemde wijzigingen in beleid kunnen kwetsbare jongeren in de knel komen tussen verschillende regelingen. Een groter deel van kwetsbare jongeren zal worden gedwongen eerder uit het onderwijs door te stromen naar werk. Wanneer dit niet lukt, zullen zij zich bij de gemeente melden voor een uitkering. Veel jongeren hebben echter geen

recht op inkomensondersteuning en de gemeente zal hen daarom in eerste instantie proberen terug te leiden naar school.

Overige risico's

Naast de risico's die we op basis van beleids- en wetswijzigingen zien, zijn er nog andere risico's te benoemen die andere oorzaken hebben:

- *Demografische ontwikkelingen*
De doelgroep kwetsbare jongeren in Zaanstad zal op basis van demografische gegevens vermoedelijk toenemen (onder andere toename jongeren, aanwezigheid van relatief veel grote gezinnen met een laag opleidingsniveau).
- *Economische crisis en bezuinigingen*
De economische crisis zorgt voor minder vraag naar laaggeschoolde arbeid en derhalve minder kansen voor kwetsbare jongeren. Ook zijn veel partijen genoopt te bezuinigen. Niet alleen de gemeente Zaanstad zal dit moeten doen, maar ook het onderwijs en de zorg ontkomen niet aan het inkrimpen van middelen.
- *Beeldvorming*
Bij de werkgevers zou er een negatief imago zijn over de doelgroep.
- *Lange wachtlijsten/strengere toegangscriteria*
Er zijn lange wachtlijsten om in aanmerking te komen voor een reguliere sociale huurwoning en 'begeleid wonen'-plekken. Volgens experts is het voor jongeren met schulden moeilijk om in aanmerking te komen voor schuldsanering.

Toenemende druk op gemeentelijke voorzieningen en leefbaarheid

In algemene zin kan worden gesteld dat bovenstaande risico's ertoe kunnen leiden dat het beroep op gemeentelijke voorzieningen in Zaanstad groeit en de druk op de leefbaarheid in kwetsbare buurten zal toenemen. Er zal meer vraag zijn naar arbeids- en inkomensondersteuning en indien er meer kwetsbare jongeren zonder werk of opleiding thuis zitten, zal dit eerder tot overlast en problemen leiden in hun woonomgeving.

Aanbevelingen

Om de hierboven geschetste risico's te beperken, doen we hier een aantal aanbevelingen. Veel van de aanbevelingen vragen investeringen van tijd en middelen op korte termijn om een zwaarder beroep op gemeentelijk voorzieningen en hogere kosten later te voorkomen.

Haal expertise in huis om kwetsbare jongeren te herkennen en ondersteunen

De gemeente krijgt te maken met nieuwe taken en doelgroepen. Het is van belang dat de gemeente de expertise vanuit verschillende velden bij elkaar brengt, zodat problemen van kwetsbare jongeren op tijd gesignaleerd en aangepakt worden. Het gaat daarbij zowel om kennis vanuit jeugdzorg en jeugdhulpverlening als om arbeidskundige kennis en specifieke expertise op het gebied van arbeidstoeleiding van jonggehandicapten. Deze kennis moet een plek krijgen in de sociale wijkteams en jeugdteams die in Zaanstad actief worden.

Ondersteuning voor thuiswonende kwetsbare jongeren zonder recht op uitkering

De gemeente Zaanstad moet keuzes maken ten aanzien van de inzet van middelen voor de jongeren met een beperking die bij hun ouders wonen en geen recht hebben op inkomensondersteuning. Een groot deel van deze jongeren zal, wanneer zij geen ondersteuning krijgen, later alsnog een beroep doen op een gemeentelijke voorziening. De gemeente doet er goed aan om deze jongeren goed in beeld te houden en hun ondersteuning gericht op werk te bieden om te voorkomen dat deze groep jongeren langdurig werkloos wordt.

Investeer in stabiele gezinnen

Kwetsbare jongeren komen vaak uit probleemgezinnen met een zwakke sociaal-economische positie. Een aanpak voor de ondersteuning van kwetsbare jongeren kan daarmee niet op los gezien worden van de ondersteuning van kwetsbare gezinnen. Gebrekkige huisvesting, een langdurig laag inkomen of schulden kunnen negatief uitwerken op jongeren in het gezin. Door te investeren in de ondersteuning van gezinnen bied je kwetsbare jongeren een stabielere omgeving en meer kans zich te ontwikkelen tot (min of meer) zelfredzame burgers.

Kritisch op te hoge verwachtingen van de inzet van het sociale netwerk

Veel gemeenten, waaronder ook Zaanstad, kiezen ervoor om een grotere verantwoordelijkheid bij de burger te leggen. Dit is op zich een logische keuze. In het geval van kwetsbare jongeren dient de gemeente er wel rekening mee te houden dat het sociale netwerk van deze jongeren vaak beperkt is en/of niet in staat om jongeren adequaat te ondersteunen. Het is dus van belang dat gemeenten de mogelijkheden van het sociale netwerk van jongeren goed in beeld brengen en zo nodig professionele ondersteuning in te zetten. Interventies als een Eigen-kracht-conferentie kunnen hierbij helpen.

Coördinatie bij de overgang van school naar werk

Gemeenten hebben er belang bij dat jongeren vanuit school direct uitstromen naar werk. UWV kent op dit moment de zogenaamde pre-Wajong-overleggen, waarbij arbeidsdeskundigen al in het laatste jaar van de opleiding (in het pro en vso) nagaan wat de mogelijkheden en ondersteuningsbehoeften van jongeren zijn om zo een soepele overgang van school naar werk te bewerk-

stellen. De gemeente Zaanstad moet een vorm van pre-Wajong-overleg behouden in hun aanpak gericht op de overgang van school naar werk.

Zorg voor een goede beoordeling van arbeids- en onderwijsmogelijkheden

Om ervoor te zorgen dat jongeren in een goede richting (school of werk) worden begeleid, moet kritisch worden gekeken naar de arbeids- en opleidingsmogelijkheden van kwetsbare jongeren wanneer zij bij de gemeente om ondersteuning vragen. Dit vraagt om de inzet van specifieke arbeidskundige kennis en kennis van de eisen die vanuit het onderwijs worden gesteld.

Maak duurzaam werk mogelijk

Jongeren met een beperking hebben vaak niet alleen ondersteuning nodig bij het vinden, maar vooral ook bij het behouden van werk. Voor Wajongers wordt daarom vaak een jobcoach ingezet. De gemeente moet de mogelijkheden onderzoeken om binnen de beperkte financiële mogelijkheden een vorm van begeleiding bij het behouden van werk te organiseren.

Werkgevers ondersteunen, maar ook verantwoordelijk maken

De plaatsing en begeleiding van jongeren met een beperking vergen niet alleen inspanningen van de gemeente, maar ook van werkgevers. Jongeren hebben vaak beperkte werknemersvaardigheden en zijn in veel gevallen minder productief of kunnen bepaalde taken niet uitvoeren. De gemeente moet werkgevers ondersteunen bij het creëren van geschikt werk om duurzaam werk voor deze doelgroep mogelijk te maken.

Tegelijkertijd moet de gemeente werkgevers ook verantwoordelijk maken voor het plaatsen en begeleiden van de jongeren door bijvoorbeeld afspraken te maken over het aantal te plaatsen jongeren en de duur van de arbeidsovereenkomst.

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding

De gemeente Zaanstad wil een aanpak ontwikkelen voor de aansluiting van onderwijs naar werk voor kwetsbare jongeren. Met name jongeren zonder startkwalificatie hebben een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt en doen daardoor vaker een beroep op (gemeentelijke) voorzieningen, bijvoorbeeld een inkomens- of re-integratievoorziening.

Met de decentralisaties Jeugdzorg, de Awbz-begeleiding en de komst van de Participatiewet krijgt de gemeente een grotere verantwoordelijkheid in de ondersteuning van deze jongeren. In dit licht zijn ook ontwikkelingen in het onderwijs voor de gemeente Zaanstad van belang. De invoering van diverse nieuwe wetten, zoals de wetten Passend onderwijs, Kwaliteit (v)so en Doelmatige leerwegen, hebben gevolgen voor het ondersteuningsaanbod voor kwetsbare jongeren. Bovendien spelen al deze veranderingen zich af in periode van economische crisis, waarvoor de gemeente, het onderwijs, maar ook werkgevers, worden geconfronteerd met bezuinigingen.

Om op basis van deze ontwikkelingen een adequate aanpak voor kwetsbare jongeren te kunnen ontwikkelen, wil de gemeente Zaanstad meer inzicht in de groep kwetsbare jongeren en wil zij in beeld hebben welke kansen en risico's zich op lokaal niveau voordoen. De gemeente Zaanstad heeft Regioplan gevraagd om dit in kaart te brengen.

1.2 Doel

De gemeente Zaanstad heeft bij het ontwikkelen van een aanpak voor kwetsbare jongeren het volgende ten doel gesteld:

Het tegengaan van uitval, het stimuleren van maatschappelijke participatie, waarbij onderwijs altijd de voorkeur heeft, en het voorkomen van een beroep op gemeentelijke voorzieningen.

Om dit gemeentelijke doel te bereiken, is het doel van het onderzoek om de verschillende groepen kwetsbare jongeren en hun ondersteuningsbehoefte scherper in beeld te krijgen, om vervolgens te kunnen bepalen welke ondersteuningsvraag de gemeente (in de toekomst) kan verwachten en hoe de gemeente het beroep op gemeentelijke voorzieningen kan beperken.

Vanuit deze doelstelling formuleren we de volgende vier hoofdvragen voor dit onderzoek.

1. Wat zijn de kenmerken en omvang van de groep kwetsbare jongeren?
2. Met welke jongeren krijgt de gemeente in de toekomst te maken?
3. Van welke regelingen en voorzieningen maken deze jongeren gebruik en wat wordt daarvan een gemeentelijke verantwoordelijkheid?
4. Wat zijn – op basis van de bevindingen van de voorgaande vragen – de kansen en risico's voor de gemeente bij de ondersteuning van kwetsbare jongeren?

De hoofdvragen hebben we uitgewerkt in de volgende onderzoeksvragen.

Schets van de doelgroep

- Welke (combinatie van) factoren maken jongeren kwetsbaar?
- Wat is de aard van de problematiek van deze jongeren?
- Wat is hun ondersteuningsbehoefte?
- Welke profielen van kwetsbare jongeren zijn te onderscheiden en in hoeverre is er sprake van overlap?
- Hoe groot zijn de verschillende groepen kwetsbare jongeren in de gemeente Zaanstad?

Aanbod van voorzieningen en gebruik regelingen

- Welke voorzieningen zijn er beschikbaar voor kwetsbare jongeren? Wie zijn de jongeren en wie de aanbieders?
- Welke jongeren maken gebruik van welke regelingen?
- Wat is de overlap tussen de gebruikers van de verschillende voorzieningen en die tussen gebruikers van de verschillende regelingen?
- In hoeverre voldoet het huidige aanbod van voorzieningen en regelingen om uitval van kwetsbare jongeren te voorkomen en arbeidsparticipatie te bevorderen?
- Welke veranderingen, als gevolg van landelijke beleidsontwikkelingen, doen zich voor in het aanbod van voorzieningen en regelingen? Welke kansen en risico's nemen we hier waar?
- Op welke onderdelen is aanpassing van het aanbod wenselijk? Welke partijen moeten hierbij worden betrokken?

Rol van de gemeente

- Voor welke voorzieningen en regelingen voor kwetsbare jongeren is de gemeente nu en in de toekomst, als gevolg van landelijke beleidsontwikkelingen, verantwoordelijk?
- Welke kansen en risico's doen zich hierbij voor voor de gemeente Zaanstad? Welke kosten brengt dit met zich mee voor de gemeente?

1.3 Methode

Het onderzoek bestond uit drie fases waarbij we het volgende hebben gedaan:

- Fase 1: opstellen profielen van kwetsbare jongeren in Zaanstad:
 - documentenstudie;
 - tien interviews met vertegenwoordigers van verschillende instellingen die in Zaanstad voor kwetsbare jongeren actief zijn. Het betreft hier de professionele jeugdhulpverlening en vertegenwoordigers uit het speciaal en regulier onderwijs.

In bijlage 1 staan de profielen uitgebreid uitgewerkt.

In bijlage 3 en 4 staan respectievelijk een lijst van de personen die wij hebben geïnterviewd in deze eerste fase en een overzicht van het bronnenmateriaal dat wij hebben gebruikt.

- Fase 2: het cijfermatig in kaart brengen van de groep kwetsbare jongeren in Zaanstad, het gebruik van voorzieningen (inclusief in- en uitstroomgegevens) en het bepalen van overlap:
 - bronnen op internet geraadpleegd, zoals op sites van CBS en O&S van de gemeente Zaanstad;
 - benaderen van instellingen met aanbod;
 - voor het bepalen van de overlap is ook literatuur gebruikt.

In bijlage 2 is een tabellenboek opgenomen met een overzicht van de beschikbare cijfers.

- Fase 3: het vaststellen welke (financiële) kansen en risico's er voor de gemeente Zaanstad zijn op basis van fase 1 en fase 2 en nieuwe landelijke beleidsontwikkelingen:
 - het organiseren van een expertmeeting om risico's en kansen te toetsen. Naast de al eerder genoemde partijen uit de jeugdhulpverlening en het onderwijs, waren ook ambtenaren van de gemeente Zaanstad aanwezig.

In bijlage 3 is de lijst met deelnemers van de expertmeeting opgenomen.

1.4 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk beschrijven we de profielen van kwetsbare jongeren die we in dit onderzoek hebben opgesteld. Vervolgens gaan we in hoofdstuk 3 in op het gebruik van voorzieningen in de domeinen onderwijs, (jeugd)zorg en werk en inkomen. Op basis van die informatie schatten we het aantal kwetsbare jongeren in Zaanstad. In hoofdstuk 4 schetsen we de kansen en risico's van toekomstige beleid voor de doelgroep en voor de gemeente Zaanstad. In de samenvatting voorin in dit rapport staan de conclusies van de bevindingen en een aantal aanbevelingen voor de aanpak van de ondersteuning van kwetsbare jongeren.

2 RISICOPROFIELEN JONGEREN

2.1 Inleiding

Voor het opstellen van risicoprofielen van kwetsbare jongeren is een afbakening nodig van de doelgroep. Kwetsbare jongeren zijn in dit onderzoek gedefinieerd als:

Jongeren die niet in staat zijn om zonder extra hulp (economisch) zelfstandig te worden en te blijven.

Voordat we de verschillende profielen schetsen, wordt eerst een kort beeld gegeven van de ontwikkeling van de jeugd van Zaanstad. We zetten dit af tegen de ontwikkeling van de jeugd in de provincie Noord-Holland en in Nederland.

Leeftijd jongeren

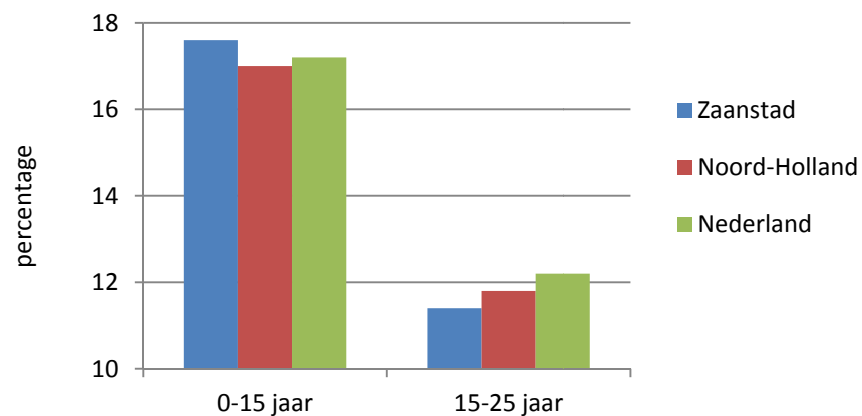
Van de Zaanse (kwetsbare) jongeren zijn vaak alleen cijfers van specifieke leeftijdscategorieën beschikbaar. Omdat we vooral als doel hebben om de groep kwetsbare jongeren zo goed mogelijk in beeld te brengen, hanteren we bij het verzamelen van gegevens een ondergrens van 12 jaar (start voorgezet onderwijs) en 26 jaar als bovengrens (vanaf 27 jaar recht op Wwb).

2.2 Een korte schets van de Zaanse jongeren

In Zaanstad wonen bijna 150.000 mensen. Hiervan zijn er ruim 26.000 jonger dan 15 jaar en zijn er ongeveer 17.000 tussen de 15 en 25 jaar.¹ Ten opzichte van provinciale en landelijke cijfers woont er in Zaanstad relatief meer jeugd tot 15 jaar. De groep 15 tot 25 jaar is juist kleiner. Het ontbreken van hoge scholen en universiteit is hier mede de oorzaak van.

¹ 22.500 jongeren zijn tussen de 12 en 25 jaar; 18.900 jongeren zijn tussen de 16 en 27 jaar.

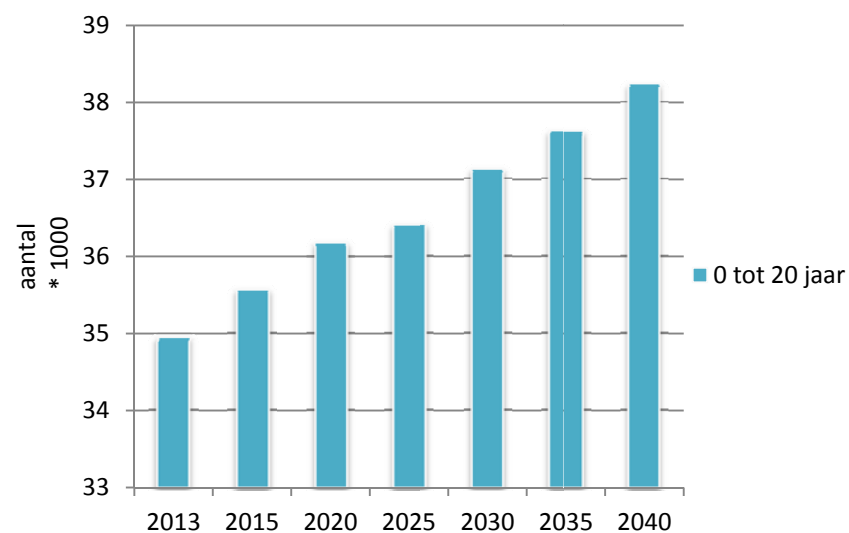
Figuur 2.1 Leeftijdsverdeling jongeren in Zaanstad, Noord-Holland en Nederland, 1 januari 2013

Bron: CBS/bewerking Regioplan

In Zaanstad zal het aantal jongeren tot 20 jaar tot 2040 met ruim 3000 verder toenemen.

Figuur 2.2 Prognose tot 2040 ontwikkeling jeugd tot 20 jaar, Zaanstad (1 januari 2013)

Bron: CBS/bewerking Regioplan

Huishoudenssamenstelling

Zaanstad is ten opzichte van het provinciale en landelijke gemiddelde vooral een woongebied voor gezinnen met kinderen. Bovendien zijn het relatief grote gezinnen.

Tabel 2.1 Huishoudenssamenstelling en -grootte Zaanstad, Noord-Holland en Nederland, per 1 jan. 2012²

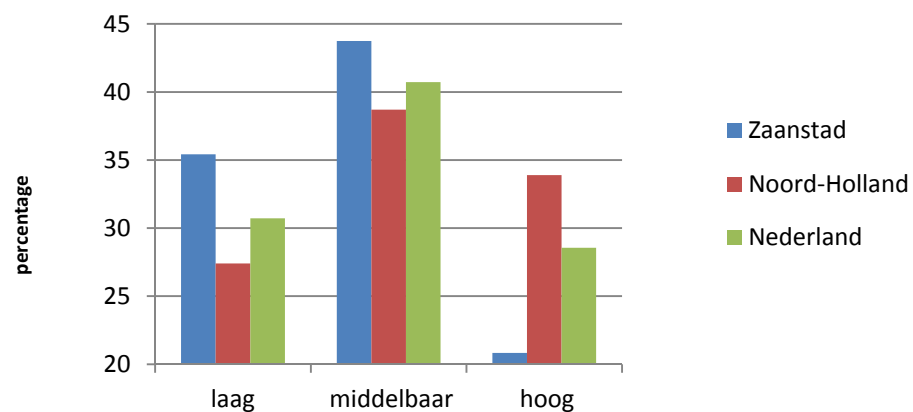
	Zaanstad	Noord-Holland	Nederland
Huishoudens met kinderen	37,2	32,1	34,1
Overige huishoudens	62,8	67,9	66,0
Gemiddelde huishoudensgrootte	2,23	2,08	2,20

Bron: CBS/bewerking Regioplan

Opleidingsniveau

Inwoners (c.q. gezinnen) van Zaanstad hebben gemiddeld een beduidend lager opleidingsniveau dan die van de provincie Noord-Holland en van Nederland.

Figuur 2.3 Verhouding onderwijsniveau (laag, middelbaar en hoog) van bevolking van 15 tot 65 jaar in Zaanstad, Noord-Holland en Nederland, 2012

Bron: CBS/bewerking Regioplan

2.3 De profielen³

Bij het opstellen van de profielen van de jongeren zijn we uitgegaan van de kenmerken en problematiek die een risico vormen voor zelfredzaamheid en economische zelfstandigheid van de jongeren. Daarbij maken we onderscheid tussen kenmerken op de volgende twee dimensies:

- persoonskenmerken;
- sociaal-economische context

² Huishoudensgrootte betreft 2011.

³ In bijlage 1 zijn de profielen verder uitgewerkt waarbij we:

- de specifieke kenmerken die bij het profiel behoren hebben beschreven;
- de (geschatte) aantallen in Zaanstad hebben weergegeven;
- de ondersteuningsbehoefte hebben uitgewerkt;
- het belangrijkste ondersteuningsaanbod binnen Zaanstad hebben benoemd.

Deze dimensies en de definitie van kwetsbare jongeren vormen het kader waarbinnen we op zoek zijn gegaan naar hoofdgroepen en profielen van kwetsbare jongeren. In tabel 2.2 staat hiervan de uitkomst gegeven. In deze paragraaf worden ze verder toegelicht.

Tabel 2.2 Indeling profielen kwetsbare groepen naar dimensie en hoofdgroep

Dimensie	Hoofdgroep	Profiel
Persoonkenmerken	Ontwikkelingsperspectief	Licht verstandelijk beperkte jongeren (LVB)
		Jongeren met een stoornis in het autistisch spectrum
		Jongeren met emotionele en gedragsproblemen
	Fysieke beperkingen	Jongeren met een lichamelijke beperking en/of chronische ziekte
Sociaal-economische context	Overige	(Tijdelijk) overbelaste jongeren en jongeren met keuzeproblemen zonder achterliggende problematiek
	Sociale omgeving	Jongeren uit multiprobleemgezinnen
	Exogene factoren	Werkloosheid en beperkt aanbod passende huisvesting

Bij het opstellen van de profielen hebben we de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- De profielen betreffen alleen jongeren die in potentie zelfredzaam en economisch zelfstandig kunnen worden. Dit betekent bijvoorbeeld dat we jongeren met een matig ($IQ < 50$) of ernstig verstandelijke handicap buiten beschouwing hebben gelaten.
- Een beperkt aantal profielen moet het grootste deel van de kwetsbare jongeren beslaan. Dit betekent dat we geen subgroepen onderscheiden (bijvoorbeeld criminele jongeren met gedragsproblematiek) en een aantal marginale groepen niet hebben meegenomen in de profielen.

We hebben de profielen opgesteld op basis van een beperkte literatuurstudie, tien interviews met Zaanse professionals op het terrein van onderwijs, zorg hulpverlening en sociale zekerheid en in overleg met de gemeente Zaanstad.

2.3.1 Persoonkenmerken

Bij het opstellen van profielen op basis van de in de persoon gelegen factoren komen we op basis van de literatuur tot drie hoofdgroepen, namelijk jongeren met stoornissen in de intellectuele en sociaal-emotionele ontwikkeling, jongeren met fysieke beperkingen en overige kenmerken. Binnen deze drie hoofdgroepen hebben we de volgende profielen opgesteld.

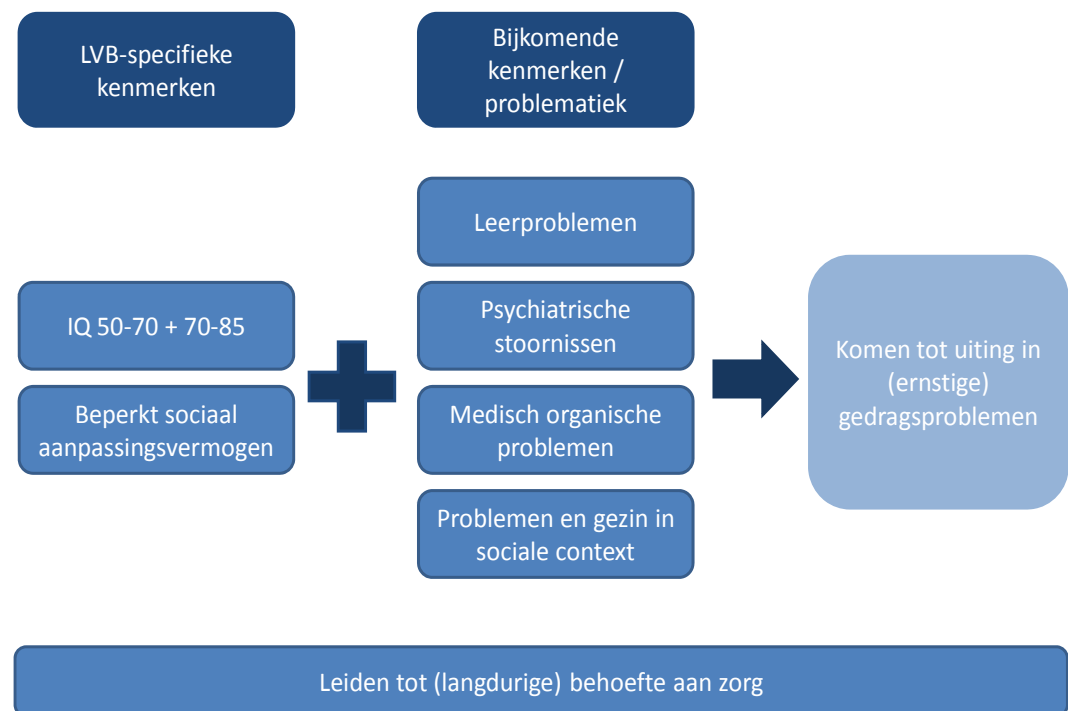
Ontwikkelingsperspectief

Licht verstandelijk beperkte jongeren (LVB)

Bij de definitie van deze doelgroep spelen twee dimensies mee: het IQ en het sociaal aanpassingsvermogen. De groep mensen met een licht verstandelijk beperking (LVB) wordt meestal gedefinieerd als de groep mensen met een IQ dat tussen de 50 en de 85 ligt. Hierbij geldt dat mensen met een IQ tussen de 70 en 85 alleen behoren tot de groep LVB als zij daarnaast ook een beperkt sociaal aanpassingsvermogen hebben.

Naast beperkingen in het intellectueel functioneren en het sociaal aanpassingsvermogen hebben deze jongeren vaak te maken met bijkomende problematiek zoals psychische stoornissen, somatische aandoeningen of problemen in het gezin. De aard en de ernst van de problematiek kunnen per jongere verschillen. De problematiek van jongeren met een LVB is in het onderstaande schema samengevat. Dit illustreert ook waarom deze doelgroep tot groep de kwetsbare jongeren behoort.

Figuur 2.4 Problematiek kinderen en jongeren met een LVB

Bron: Moonen en Verstegen (2006)

Naar schatting 15 procent van de Nederlandse jeugd heeft een IQ tussen de 50 en 85.⁴ Voor Zaanstad betekent dit dat circa 2500 jongeren tussen de 16 en 27 jaar vallen onder de definitie van LVB.⁵

Jongeren met een stoornis in het autistisch spectrum (ASS)

Jongeren met een stoornis in het autistisch spectrum hebben vaak problemen in de communicatie en sociale interactie. In veel gevallen gaat ASS samen met een achterblijvende cognitieve ontwikkeling en een vertraagde taalontwikkeling.⁶ Er worden verschillende subgroepen ASS onderscheiden, waarvan de aard en ernst van de problematiek kunnen verschillen. Duidelijk is wel dat veel jongeren met een stoornis in het autistisch spectrum ondersteuning nodig hebben om (zelfstandig) te kunnen functioneren. Het gaat daarbij om ondersteuning in het onderwijs, behandeling van bijkomende problematiek en begeleiding bij werk en zelfstandig wonen.

Jongeren met ASS hebben in veel gevallen een indicatie voor cluster 4 onderwijs.⁷ Op basis van het aantal cluster 4 indicaties schatten we dat circa 150 tot 200 jongeren in Zaanstad in de leeftijd van 12 tot en met 18 à 19 jaar behoren tot deze groep.⁸ Daarbij is niet bekend hoeveel jongeren met ASS nu nog zonder extra ondersteuning in het regulier onderwijs zitten, maar later mogelijk wel ondersteuning nodig hebben.

Jongeren met emotionele en gedragsproblemen

Jongeren met een psychiatrische stoornis, een gedragstoornis, een aandachtstekortstoornis (ADHD, ADD) of andere ernstige emotionele en gedragsmatige problemen vormen een derde profiel binnen het 'ontwikkelingsperspectief'.

Jongeren met een gedragsstoornis vertonen aanhoudend agressief, vijandig of negatief gedrag op zo'n manier dat dit het dagelijks functioneren van de jongere beperkt. Wanneer een gedragsstoornis niet kan worden vastgesteld volgens de criteria die hiervoor gelden in de DSM IV (diagnostisch handboek voor psychiaters), maar er wel sprake is van ongewenst of storend gedrag wordt gesproken over gedragsproblemen.

In beide gevallen kan het functioneren van jongeren op school en op de arbeidsmarkt belemmeren. Jongeren met ernstige gedragsproblemen krijgen vaak te maken met jeugdzorg en/of jeugd-ggz. De jongeren komen dikwijls terecht in het speciaal onderwijs (cluster 4). Wanneer de problemen van jongeren uit de hand lopen, komen ze vaak in aanraking met politie en justitie.

⁴ Vilans, 2009.

⁵ Bron: Regioplan. Schatting op basis van landelijke cijfers.

⁶ www.nji.nl.

⁷ Een deel van de jongeren met ASS komt ook in cluster 3 terecht. Dit is vaak het geval als er ook sprake is van een (licht) verstandelijke beperking. De dominante beperking bepaalt over het algemeen het cluster waarvoor het kind of de jongere een indicatie krijgt.

⁸ Bron: Regioplan/REC4. Schatting op basis van landelijke cijfers en gegevens REC4.

In het uiterste geval kunnen jongeren worden opgenomen in een instelling voor gesloten jeugdzorg of een justitiële jeugdinrichting.⁹

Een andere stoornis die een verstorend effect heeft op de omgeving, is de aandachtstekort stoornis ADHD. Kenmerkend voor ADHD zijn aandachtstekort, overbeweeglijkheid en impulsiviteit.

Ook andere psychiatrische stoornissen zoals angst- of stemmingsstoornissen kunnen ontregelend werken. Jongeren hebben vaak ggz-behandeling nodig. Daarnaast kan ondersteuning bij wonen, werk of school nodig blijken om uitval te voorkomen.

Bij circa 500 jongeren tussen de 12 en 19 jaar is er sprake van psychosociale of gedragsmatige problematiek waarbij ondersteuning noodzakelijk is. Circa 1700 jongeren binnen deze leeftijdscategorie in Zaanstad vormen een risicogroep (zie ook inzet).¹⁰ Dat wil zeggen dat ondersteuning op termijn nodig kan blijken.

Psychosociale problematiek in Zaanstad

Uit een GGD-enquête gehouden onder Zaanse scholieren blijkt dat bij 14 procent van de leerlingen sprake is van psychosociale problematiek. Dit komt overeen met aantallen in de regio (15%). Vier procent heeft een duidelijk verhoogde score, hetgeen betekent dat scholieren in die mate last hebben van de problemen dat ondersteuning gewenst is (regio 5%). Tien procent zit in het grensgebied, wat betekent dat de betreffende leerlingen een verhoogde kans op psychosociale problemen hebben (regio eveneens 10%). Psychosociale problemen worden meer aangegeven op het vmbo dan op de havo of het vwo. Psychosociale problemen en emotionele problemen komen meer voor bij meisjes.

Gedragsproblemen en problemen met leeftijdsgenoten komen vaker voor bij jongens. (bron: GGD)

Fysieke beperkingen

Jongeren met een lichamelijke beperking en/of chronische ziekte

Jongeren met een fysieke beperking en/of chronische ziekte behoren tot de kwetsbare jongeren, omdat zij in veel gevallen ondersteuning nodig hebben om te kunnen functioneren en economisch zelfstandig te kunnen zijn en blijven.

Het betreft jongeren met visuele beperkingen, auditieve beperkingen, motorische beperkingen of een combinatie daarvan. Daarnaast zijn er jongeren met een chronische ziekte die het dagelijks functioneren kan

⁹ www.nji.nl.

¹⁰ Regioplan heeft de percentages die worden genoemd in de inzet, omgerekend naar absolute aantallen. De percentages zijn genomen over de 12.300 Zaanse jongeren tussen 12 tot en met 18 jaar.

belemmeren. Het SCP schatte in 2006 dat 2,5 procent van de jeugdigen tussen de 6 en 24 jaar (ongeveer 90,000) een matige of ernstige beperking heeft.¹¹

Naar schatting 2900 jongeren tussen de 15 en 25 jaar in Zaanstad hebben een chronische ziekte. Grote groepen hiervan hebben chronische ziekten als migraine of astma, of chronische vermoeidheid. Voor een deel van deze jongeren zijn als gevolg hiervan aanpassingen nodig in bijvoorbeeld school- of werktijden. Wanneer een opleiding of werkgever hier niet flexibel mee kan of wil omgaan, bestaat er een risico op uitval. Bij circa 340 jongeren is er sprake van multimorbiditeit (meerdere chronische ziekten tegelijk, die elkaar onderling beïnvloeden).¹² Bij deze jongeren is vaak ondersteuning nodig om uitval te voorkomen. Welk deel van deze groep ook daadwerkelijk een beroep doet op ondersteuning is niet bekend.

Overige

(Tijdelijk) overbelaste jongeren en jongeren met keuzeproblemen zonder achterliggende problematiek;

Een laatste groep kwetsbare jongeren binnen de dimensie 'persoonskenmerken' wordt gevormd door jongeren die (tijdelijk) overbelast zijn en jongeren met keuzeproblemen. Deze jongeren hebben door (onverwachte) gebeurtenissen in het gezin en/of persoonlijke omstandigheden tijdelijk ondersteuning nodig of hebben tijdelijk ondersteuning nodig om keuzes te maken in beroeps- en/of opleidingskeuze.

Deze jongeren worden in de regel niet geïndiceerd voor het speciaal onderwijs, omdat ze geen blijvende ondersteuning nodig hebben. Landelijke aantallen en die voor Zaanstad zijn onbekend.

2.3.2 Sociaal-economische context

Sociale omgeving

Jongeren uit multiprobleemgezinnen

Een combinatie van factoren kan een instabiele gezinssituatie veroorzaken waardoor jongeren kwetsbaar worden. Hierbij kan worden gedacht aan gezinnen:

- met sociaal-economische en psychosociale problemen;
- met schulden;
- waarin huiselijk geweld plaatsvindt;
- van migrantenafkomst met een zwakke sociaal-economische positie.

¹¹ Kooiker, S. (red.) (2006). *Jeugd met beperkingen, Rapportage gehandicapten 2006*. Den Haag: SCP.

¹² Volgens het Nationaal Kompas Volksgezondheid heeft 16,9 procent van jongeren tussen de 15 en 25 jaar een chronische ziekte, bij 2,0 procent is sprake van multimorbiditeit (bron: www.nationaalkompas.nl).

Jongeren die in deze gezinnen opgroeien, hebben meer kans op schooluitval en werkloosheid. Ook hebben deze jongeren, of het gezin waar ze in opgroeien, meer dan gemiddeld te maken met (jeugd)zorg- en hulpverlening. Meer dan 600 gezinnen (met 1150 jongeren in traject) in Zaanstad behoren tot multiprobleemgezinnen.¹³ In 2010 groeien er 2800 minderjarige kinderen op in een huishouden dat een (langdurig) laag inkomen heeft.¹⁴

Multiprobleemgezinnen en sociaal-economisch zwakke gezinnen wonen dikwijls geconcentreerd in buurten met goedkope en snel beschikbare huisvesting. Hierdoor is er in deze buurten sprake van bovengemiddelde werkloosheid, sociale spanningen en overlast. Jongeren in deze kwetsbare buurten missen in hun woonomgeving vaak rolmodellen waar ze zich aan kunnen optrekken. In de pubertijd nemen vaak *peergroepen* ('de straat') een steeds belangrijke plek in. Het risico op 'uitval' ligt in dergelijke kwetsbare buurten hoger.

In Zaanstad betreft het buurten in de wijken Zaanstad Zuid, Poelenburg, Pelders- en Hoornseveld, Rosmolenwijk, Kogerveldwijk en Wormerveer. In deze wijken wonen ruim 7000 jongeren tussen 16 en 27 jaar.

Exogene factoren

Tot slot zijn er zogenaamde exogene factoren die jongeren (extra) kwetsbaar kunnen maken. Dit zijn het gebrek aan werk en gebrek aan huisvesting.

Jongeren die vanwege het gebrek aan (passende) banen werkloos worden, hebben geen inkomen en doen een beroep op inkomensondersteuning en/of begeleiding naar werk of opleiding. Langdurige werkloosheid leidt tot een grote afstand tot de arbeidsmarkt en mogelijk sociale achterstand.

In april 2013 waren er 782 niet-werkende werkzoekenden jongeren in Zaanstad. Vanaf april 2012 is het aantal met 14 procent sterk toegenomen.¹⁵

Een deel van de jongeren in Zaanstad zal vanwege het gebrek aan passende huisvesting niet zelfstandig gaan wonen. Dit betekent dat deze jongeren minder mogelijkheden hebben om zelfstandig te worden. Bovendien worden gezinnen die klein gehuisvest zijn niet ontlast, doordat volwassen kinderen thuis blijven wonen.

Voor een sociale huurwoning in Zaanstad heeft een starter in 2011 gemiddeld 8,4 jaar inschrijfduur bij het accepteren van een woning.¹⁶

¹³ Bron: Bureau Jeugdzorg. Voor multiprobleemgezinnen wordt de definitie van Bureau Jeugdzorg gehanteerd.

¹⁴ Bron: CBS.

¹⁵ Bron: UWV.

¹⁶ Bron: Jaarboek 2012, Samenwerkende Woningcorporaties Zaanstreek Waterland.

2.4 Multiproblematiek

Uit de literatuur en uit de gesprekken met de Zaanse professionals blijkt dat bij veel kwetsbare jongeren die in beeld zijn sprake is van multiproblematiek. De profielen die in de vorige paragraaf beschreven zijn, zijn volgens de professionals herkenbaar. De professionals geven echter zonder uitzondering aan dat er veel overlap is tussen de profielen. Zo hebben veel jongeren met een LVB een autistisch-spectrumstoornis en/of komen uit multi-probleemgezinnen. Jongeren met gedragsstoornissen komen eveneens vaak uit probleemgezinnen. En probleemgezinnen zijn veelal te vinden in kwetsbare buurten. Kortom: een combinatie van factoren maakt jongeren kwetsbaar, waarbij de dominante problematiek niet altijd duidelijk aan te wijzen is. De respondenten uit de interviews signaleren wel een toename van het aantal kwetsbare jongeren en zwaardere problematiek bij een deel van deze jongeren.

Cumulatie Bureau Jeugdzorg

Bureau Jeugdzorg Friesland heeft onder meer een cliëntprofiel samengesteld voor de afnemers van de Awbz-zorg (2011). Onder deze afnemers van 0 tot 19 jaar wordt de multi-problematiek helder in beeld gebracht. Hieronder volgt het profiel van deze doelgroep:

- Naast een klinische stoornis – waarbij ASS en ADHD het meest voorkomen – hebben alle jeugdigen uit de doelgroep gedragsproblemen en achterstand in (functie)ontwikkeling.
- Bij bijna de helft van de jeugdigen uit de doelgroep is er sprake van een gezinsprobleem, veelal opvoedingsproblemen die verband houden met psychiatrische problematiek bij de opvoeders en/of echtscheidingsproblemen.
- Bijna de helft van de jeugdigen uit de doelgroep heeft een probleem in het schools functioneren/daginvulling. Het gaat dan met name om gedragsproblemen en wisselende schoolprestaties.
- Ruim een derde van de jeugdigen uit de doelgroep heeft problemen met het invullen van vrije tijd (geen invulling van vrije tijd of een risicovolle vriendengroep).
- Over het algemeen verschillen de jongens en meisjes uit de doelgroep weinig in het wel of niet hebben van kernproblemen.
- Een jeugdige uit de doelgroep heeft gemiddeld 4,4 kernproblemen. Een derde van de jeugdigen heeft één of meerdere kernproblemen: op het niveau van de jeugdige, op het niveau van het gezin en op het niveau van de omgeving.
- Er is in de doelgroep een sterke samenhang gevonden tussen de aanwezigheid van een klinische stoornis, gedragsproblemen en achterstand in de functieontwikkeling.
- Als er sprake is van gezinsproblemen in de doelgroep, dan is er ook vaak sprake van schoolproblemen.
- Hetzelfde geldt voor samenhang tussen veiligheidsproblemen en gezinsproblemen.

Zaanse context

Zaanstad wijkt volgens de Zaanse professionals wat betreft risicoprofielen niet af van andere gemeenten vergelijkbare in omvang. Er worden wel twee elementen genoemd die als specifiek Zaanse worden gezien. Ten eerste is dat de toestroom vanuit Amsterdam van gezinnen uit de stedelijke vernieuwing die worden geherhuisvest en van alleenstaande gescheiden ouders die op zoek zijn naar goedkope en beschikbare woonruimte. Ten tweede wordt het feit van Zaanstad bestaat uit meerdere kernen benoemd als een kenmerk van de Zaanse situatie. Dit maakt dat Zaanstad zowel te maken heeft met (groot)stedelijke als plattelandsproblematiek.

2.4.1 Profielen die extra aandacht vragen

Bij veel kwetsbare jongeren is aldus sprake van multiproblematiek. De aantallen jongeren die per risicoprofiel staan benoemd, kunnen daarom niet eenvoudigweg bij elkaar worden opgeteld om tot een totale omvang te komen. Er zou een overschatting ontstaan van de groep kwetsbare jongeren in Zaanstad. In het volgende hoofdstuk zullen we op basis van het gebruik van voorzieningen en regelingen een schatting van de omvang maken.

Wel kunnen we de groepen kwetsbare jongeren benoemen die veel aandacht vergen doordat ze in omvang groot zijn en ook veel ondersteuning nodig hebben. Dit zijn:

- jongeren met emotionele en gedragsmatige problemen;
- licht verstandelijke beperkte jongeren (LVB);
- jongeren uit multiprobleemgezinnen;

Tussen deze groepen lijkt bovendien de meeste overlap te bestaan, doordat jongeren te maken hebben met een combinatie van problemen.

Voor de overige profielen geldt dat de overlap minder groot is en:

- dat de problematiek en ondersteuningsbehoefte per individu groot kunnen zijn, maar dat de doelgroep zelf niet omvangrijk is (bijvoorbeeld jongeren met ASS) of dat deze relatief makkelijk is te herkennen (jongeren met fysieke beperkingen); of
- dat de doelgroep wel omvangrijk is, maar dat de ondersteuningbehoefte vaak minder groot (bijvoorbeeld jongeren met een chronische ziekte) is.

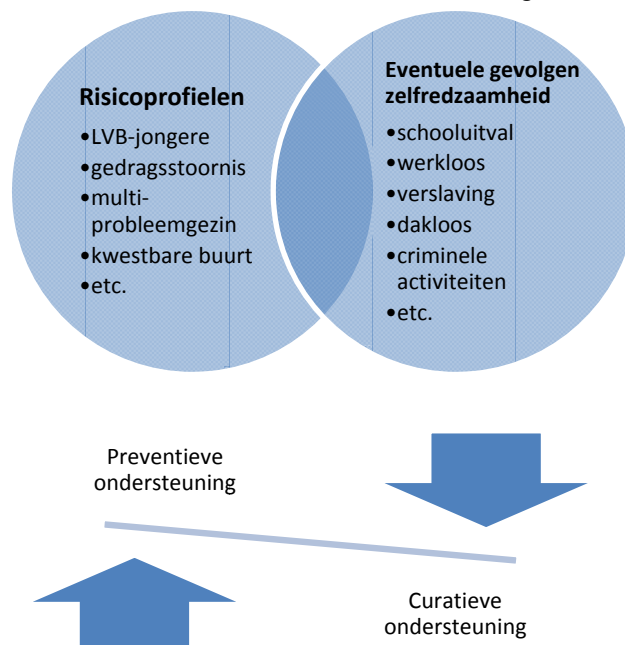
2.4.2 Risico's en aanpak

Met name de jongeren met multiproblematiek lopen allerlei risico's in het zelfstandig functioneren. Naast schooluitval en werkloosheid krijgen zij ook het meest te maken met verslaving, crimineel gedrag en dakloosheid. Een tijdige ondersteuning kan het risico op uitval verminderen. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen een preventieve en curatieve aanpak.

Preventieve en curatieve aanpak

De jongeren die vallen binnen een of meer van de profielen hebben ondersteuning nodig op verschillende leefgebieden, zoals dagbesteding (onderwijs en werk), huisvesting, maatschappelijke participatie en psychische gezondheid. Een deel van deze ondersteuning wordt *preventief* ingezet: het heeft als doel dat jongeren zo veel mogelijk zelfredzaam zijn en blijven. Een ander deel is van *curatieve* aard: het heeft als doel dat jongeren die weinig of niet (meer) zelfredzaam zijn, minder afhankelijk worden van ondersteuning.¹⁷ Bij een effectieve preventieve ondersteuning wordt de kans verkleind dat er een curatieve aanpak ingezet dient te worden.

Figuur 2.5 Preventieve en curatieve ondersteuning

¹⁷ In deel 2 van bijlage 1 staan de profielen van jongeren die curatieve ondersteuning nodig hebben.

3 VOORZIENINGENGEBRUIK EN OMVANG DOELGROEP

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk maken we op basis van het gebruik van voorzieningen en regelingen een schatting van de omvang van de groepen kwetsbare jongeren. Daarbij zullen we ook de overlap tussen de verschillende voorzieningen en regelingen waar mogelijk in kaart brengen. In dit hoofdstuk zijn een aantal belangrijke cijfers opgenomen om een indruk te geven van de omvang van het voorzieningengebruik. In het tabellenboek in bijlage 2 staan de uitgebreide tabellen met voor zover beschikbaar stand- en in- en uitstroomcijfers

3.2 Gebruik van voorzieningen werk en inkomen en onderwijs

In deze paragraaf geven we een overzicht van het gebruik van werk- en inkomensvoorzieningen en -regelingen en ondersteuning in het voortgezet onderwijs. Verder geven we een indicatie van het niet-gebruik van ondersteuning.

Omdat binnen en tussen de voorzieningen van werk en inkomen en onderwijs de overlap van gebruik zeer beperkt is, is het hierdoor mogelijk een indicatie te geven van het aantal kwetsbare jongeren in Zaanstad. De jeugdzorg laten we hier buiten beschouwing, omdat binnen dit domein (zoals we in paragraaf 3.3 zullen zien) en met de andere domeinen veel meer overlap is (zie ook inzet).

Overlap tussen domeinen

Het valt te verwachten dat tussen het gebruik van de domeinen onderwijs en inkomensvoorzieningen nauwelijks tot geen overlap zal zijn. Op het moment dat jongeren nog een opleiding volgen, hebben zij doorgaans geen recht op een inkomensvoorziening. Een uitzondering daarop zijn de Wajongers die vallen onder de studieregeling. Zij hebben gedurende hun opleiding wel recht op ondersteuning vanuit de Wajong.

De overlap tussen inkomensvoorzieningen en jeugdzorg is zeer waarschijnlijk ook beperkt. Jeugdzorg is in principe gericht op jongeren tot achttien jaar. Het recht op een inkomensvoorziening ontstaat doorgaans pas op achttienjarige leeftijd. Een deel van de jongeren die voor het achttiende jaar gebruikmaken van jeugdzorg of -hulp zal echter na het achttiende jaar mogelijk wel een beroep doen op een inkomensvoorziening.

Voor de jeugdzorg zal de overlap met onderwijs wel aanzienlijk zijn. Wij hebben hier voornamelijk geen betrouwbare informatie over.

3.2.1 Werk- en inkomensvoorzieningen

Jongeren met een beperking hebben in veel gevallen recht op inkomens- en arbeidsondersteuning vanuit de Wajong. Daarnaast kunnen jongeren een beroep doen op ondersteuning vanuit de Wwb, Wsw en WW. Uitgezonderd de WW worden de regelingen per 1 januari 2015 gebundeld in de Participatiewet. Gemeenten worden verantwoordelijk voor de uitvoering hiervan. In hoofdstuk 4 gaan we hier verder op in. In het onderstaande geven we een overzicht van het (geschatte) gebruik van deze drie regeling door jongeren in Zaanstad.

- Zie voor deze subparagraaf ook de tabellen onder B (Werkloze jongeren) en D (Werk- en inkomensvoorzieningen) in bijlage 2

Wajong

Er zijn in Zaanstad 600 jongeren onder 25 jaar met een Wajonguitkering. In tabel 3.1 is te zien dat iets meer dan de helft van de Wajongers in de (nieuwe) Wajongregeling (51%) valt onder de werkregeling.¹ Ruimt veertig procent valt onder de studieregeling. De rest van de Wajongers (8%) is duurzaam en volledig arbeidsongeschikt. Deze laatste groep valt ook na 2015 onder de verantwoordelijkheid van UWV. Voor Zaanstad gaat dit naar schatting om ongeveer 50 jongeren onder de 25 jaar. Zij hebben dusdanige beperkingen dat UWV verwacht dat zij duurzaam niet in staat zijn in hun eigen inkomen te voorzien. Gezien het uitgangspunt dat we alleen jongeren tot de kwetsbare jongeren rekenen die in potentie zelfredzaam en economisch zelfstandig kunnen worden, laten we deze jongeren hier buiten beschouwing.

Tabel 3.1 Schatting jaarlijkse instroom Wajong Zaanstad naar regeling

	Landelijk percentage (2011)	Schatting aantal Zaanstad (< 25 jaar)
Uitkeringsregeling	8	12
Werkregeling	51	74
Studieregeling	41	60
Totaal	100	145

(bron: Atlas Sociale verzekeringsbank en UWV, bewerking Regioplan)

Van het totaal aantal Wajongers die instromen in de werkregeling van de Wajong heeft 59 procent een ontwikkelingsstoornis, waarvan een aanzienlijk deel een (zeer) lichte verstandelijke beperking heeft. Meer dan een kwart heeft een psychiatrisch ziektebeeld en de rest heeft een somatisch ziektebeeld. Naast een uitkering krijgen deze jongeren ondersteuning bij het vinden en behouden van werk.

¹ De nieuwe Wajong is per 1 januari 2010 ingegaan. Vanaf dat moment wordt er onderscheid gemaakt tussen de uitkerings-, werk- en studieregeling.

Tabel 3.2 Schatting aantal instromers in werkregeling Wajong Zaanstad naar diagnose

	Landelijk percentage (2011)	Schatting Zaanstad (onder 25 jaar)
Ontwikkelingsstoornissen	59	44
<i>licht/zeer lichte verstandelijke beperking</i>	26	19
<i>autismespectrumstoornis</i>	14	10
<i>aandachtstekortstoornis (o.a. ADHD)</i>	10	7
Psychiatrische ziektebeelden	29	21
Somatische ziektebeelden	12	9
Totaal	100	74

(bron: Atlas Sociale verzekeringsbank en UWV, bewerking Regioplan)

Bij de instroom in de studieregeling van de Wajong heeft bijna 80 procent een ontwikkelingsstoornis, waarvan een aanzienlijk deel een (zeer) lichte verstandelijke beperking heeft. Naast een uitkering krijgen deze jongeren ondersteuning bij het voltooien van hun opleiding.

Tabel 3.3 Schatting aantal instromers in studieregeling Wajong Zaanstad naar diagnose

	Landelijk percentage (2011)	Schatting Zaanstad (onder 25 jaar)
Ontwikkelingsstoornissen	79	47
<i>licht/zeer lichte verstandelijke beperking</i>	37	22
<i>autisme spectrum stoornis</i>	20	12
<i>aandachtstekortstoornis (o.a. ADHD)</i>	5	3
Psychiatrische ziektebeelden	6	4
Somatische ziektebeelden	16	10
Totaal	101*	60

* Afrondingsverschil.

(bron: Atlas Sociale verzekeringsbank en UWV, bewerking Regioplan)

Opvallend is dat de instroom in de Wajong vanuit het vso en pro groot is. In 2010 was landelijk ruim een derde (37%) van de instroom in de Wajong afkomstig van het vso of pro en een derde (34%) van het mbo.

Werkloze jongeren

Wat betreft werkloosheid zijn de onder andere volgende gegevens van Zaanstad bekend:

- Er zijn Zaanstad 782 niet werkende werkzoekende jongeren (bron: UWV).
- Er zijn 190 jongeren onder 25 jaar met een Wwb-uitkering (bron: CBS).
- Er zijn 168 jongeren onder de 25 jaar met lopende WW-uitkeringen (bron: Divosa).
- Er zijn naar schatting 50 jongeren uit Zaanstad onder de 25 jaar met een Wsw-dienstverband (bron Baanstede en Panteia).

Totaal aantal jongeren met een inkomensvoorziening

In totaal worden er ongeveer 950 uitkeringen aan jongeren tot 25 jaar verstrekt.

Het aantal Wajongers vormt daarbij de grootste groep. Daarbij moet worden opgemerkt dat de jongeren die duurzaam en volledig arbeidsongeschikt zijn (bijvoorbeeld ernstig verstandelijk beperkte jongeren) niet onder de verantwoordelijkheid van de gemeente zullen vallen.

Daarnaast heeft een deel van de jongeren met een WW-uitkering door frictiewerkloosheid tijdelijk een uitkering en valt hierdoor ook niet onder de doelgroep.²

Overlap binnen domein werk en inkomen

Op basis van eerder Regioplan-onderzoek is het mogelijk om de volgende aannames op Zaanstad toe te passen:

- Naar schatting tien procent van personen in een sociale werkvoorziening heeft een Wajonguitkering. Voor Zaanstad gaat het dan om ongeveer 5 à 10 personen onder 27 jaar.
- Tien procent van de Wajongers (ongeveer 60 jongeren) heeft een (gedeeltelijke) Wwb-uitkering.

Dit betekent dat er naar schatting 900 unieke ontvangers zijn van de 950 verstrekte uitkeringen. Met andere woorden, 900 jongeren onder de 25 jaar behoren tot de doelgroep van kwetsbare jongeren.

3.2.2 Voortgezet onderwijs

Jongeren met een (licht) verstandelijke beperking, ontwikkelingsstoornissen en of ernstige gedragsproblemen krijgen vaak een indicatie voor het speciaal onderwijs (vso) cluster 3 en 4. Daarnaast komt een deel van deze jongeren in het praktijkonderwijs (pro) terecht of in het reguliere onderwijs met extra ondersteuning (vmbo-opdc en Regiocollege). Jongeren met een visuele of auditieve beperking komen veelal terecht in het vso cluster 1 en 2.

Een deel van de jongeren uit het vso en pro stroomt uiteindelijk door naar het roc. Daarom hebben we het roc gevraagd een schatting te geven van het aantal kwetsbare jongeren.

- Ruim 320 jongeren uit Zaanstad zitten op een vso-school cluster 3 of cluster 4 (bron: gemeente Zaanstad).
- Ongeveer 350 leerlingen uit de Zaanstreek volgen praktijkonderwijs (bron: Pro Faam).
- Er zitten ongeveer 200 leerlingen op het vmbo-opdc onderwijs (regulier onderwijs met extra ondersteuning) (bron: Saenstroom opdc).

² Het aandeel hiervan is tot zover bekend onbekend waardoor de omvang van de doelgroep mogelijk licht wordt overschat.

- Er zitten naar schatting 400 kwetsbare leerlingen op het Regiocollege (roc) (bron: Zorgteam Regiocollege).

➤ Zie ook de tabellen onder F (Voortgezet onderwijs) in bijlage 2

Wanneer we het uitgangspunt hanteren dat jongeren die extra ondersteuning in het onderwijs nodig hebben (potentieel) kwetsbare jongeren zijn, dan komen we voor 2012 tot een aantal van ongeveer 1300 kwetsbare jongeren (van 12 tot maximaal 20 jaar) in het onderwijs. Daarbij zijn de leerlingen in het speciaal onderwijs cluster 1 en cluster 2, omdat cijfers hierover niet beschikbaar zijn, niet meegerekend.

3.2.3 Niet-gebruik

Het gebruik van voorzieningen geeft geen volledig beeld van de groep kwetsbare jongeren. Jongeren die (nog) geen gebruik maken van ondersteuning en niet op school zitten of werken behoren tot de groep kwetsbare jongeren. Het risico op een beroep op een inkomensvoorziening of een ander vorm van ondersteuning is groot. Het aantal leerplichtige jongeren die zonder werk of uitkering thuis zitten, geeft een indicatie van de omvang van deze groep:

- Er zijn naar schatting circa 250 niet-leerplichtige jongeren die geen werk of uitkering hebben en geen opleiding volgen.³
- Er zijn elk jaar ruim 400 nieuwe vsv'ers (voortijdige schoolverlaters) . Zie ook de tabellen onder C (Voortijdige schoolverlaters) in bijlage 2

3.2.4 Omvang doelgroep kwetsbare jongeren

Op basis van de domeinen werk en inkomen en onderwijs, waarbij de overlap zeer beperkt is, kan een indicatie worden gegeven van het aantal kwetsbare jongeren in Zaanstad.

Ongeveer 900 jongeren hebben een inkomensvoorziening, waarbij de overlap beperkt is. Ongeveer 60 jongeren hebben naast Wajong ook een gedeeltelijk Wwb-uitkering. Daarnaast vallen naar schatting rond de 50 jongeren onder de uitkeringsregeling, die we hier buiten beschouwing laten.

In het voortgezet onderwijs zitten 1300 ongeveer kwetsbare jongeren (vanaf 12 jaar).⁴ Daarnaast zijn er nog naar schatting 250 kwetsbare jongeren die 'thuis zitten' zonder werk of opleiding. Op basis hiervan hebben we een indicatie dat er circa 2500 kwetsbare jongeren in Zaanstad tussen circa 12 en

³ O&S van gemeente Zaanstad heeft in 2007 een schatting gemaakt over jongeren die nergens bekend zijn. Dit is gebeurd op basis van het destijds landelijke cijfer van 27.000 onzichtbare jongeren (bron: gemeente Zaanstad).

⁴ Uitgezonderd leerlingen in het vso cluster 1 en 2

25 jaar zijn. Dit is rond de tien procent van de totale populatie jongeren in deze leeftijdsgroep.

Tabel 3.4 Indicatie van het aantal kwetsbare jongeren tussen 12 en 25 jaar in de gemeente Zaanstad

Gebruik voorziening en regeling	Jongeren van 12-25 jaar
Inkomen	+/- 900
Voortgezet onderwijs	+/- 1300
Geen-gebruik (onzichtbaar)	+/- 250
Totaal	+/- 2450

Bron: Regioplan bewerking

3.3 Gebruik van zorg- en hulpverleningsvoorzieningen

In deze paragraaf geven we een overzicht van het gebruik van voorzieningen en regelingen door Zaanse jongeren die liggen op het terrein van zorg en hulpverlening. Ook kijken we hierbij waar mogelijk naar overlap van gebruik binnen voorzieningen.

3.3.1 Jongerenloket

Het Jongerenloket in de gemeente Zaanstad wil voortijdige uitval en werkloosheid van jongeren voorkomen. Het begeleidt jongeren tot 23 jaar naar een opleiding of een baan. Er zijn in een jaar ruim 800 jongeren die het Jongerenloket één of meerdere keren hebben bezocht.

- Zie ook de tabellen onder A (Bezoekers Jongerenloket Zaanstreek) in bijlage 2

3.3.2 Jeugdzorg

Gemeenten zijn nu al verantwoordelijk voor preventief jeugdbeleid. In het nieuwe jeugdstelsel, dat per 1 januari 2015 van kracht zal worden, krijgen de gemeenten de regie over alle vormen van jeugdhulp, waaronder:

- jeugd-ggz;
- provinciale jeugdzorg;
- gesloten jeugdzorg (jeugdzorg plus);
- jeugdreclassering;
- jeugdbescherming;
- zorg voor verstandelijk beperkten (jeugd-LVB).

Wat betreft de jeugdzorg zijn onder andere de volgende gegevens van Zaanstad bekend:

- Er zijn bijna 2300 jongeren die gebruikmaken van de jeugd-ggz.
- Er zijn circa 360 jongeren die gebruikmaken van de Awbz-jeugdzorg.

- Er zijn circa 565 jongeren die gebruikmaken van de provinciaal gefinancierde jeugdzorg, jeugdreclassering, jeugdbescherming).
- Zie voor deze subparagraaf ook de tabellen onder E (Jeugdzorg) in bijlage 2.

Overlap binnen (jeugd)zorg

Op basis van landelijke aannames en cijfers van andere gemeenten kunnen we uitspraken doen over de overlap in voorzieningengebruik tussen jeugd-LVB (Awbz), jeugd-ggz en de jeugdzorg.⁵ Uit literatuur over het landelijk gebruik van jeugdzorg wordt de volgende overlap in gebruik aangenomen:⁶

- De overlap tussen jeugd-ggz, jeugdzorg én jeugd-(L)VB wordt geschat op 3 procent.
- De overlap tussen jeugd-ggz en jeugd-LVB is zes procent.
- De overlap tussen jeugd-ggz en jeugdzorg is 22 procent.
- Tussen jeugd-ggz en somatiek is de overlap 53 procent.

Verder komt uit het onderzoek van Regioplan naar cumulatiegebruik in de gemeente Leeuwarden naar voren dat jongeren die aangewezen zijn op een jeugdvoorziening, vaak gebruikmaken van meerdere voorzieningen. De meest gebruikelijke overlap is ambulante hulpverlening met dagbesteding, daarna met pleegzorg en daarna met 24-uurszorg.

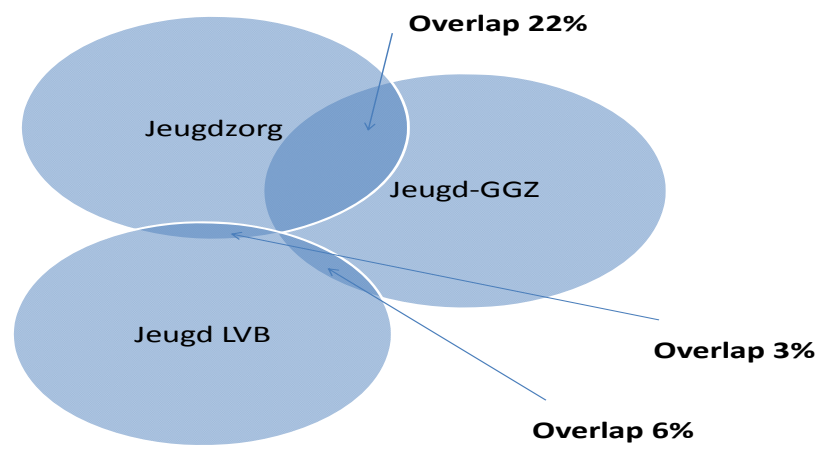
⁵ Voor de gemeente Leeuwarden heeft Regioplan, samen met Partoer, de cumulatie van het gebruik van voorzieningen op het domein van werk en inkomen, jeugdzorg en Awbz/Wmo onderzocht. Echter, bestandskoppeling bleek uit privacyoverwegingen, technische mogelijkheden en de bereidwilligheid van instanties informatie te delen, nauwelijks mogelijk. Daarom is er ook gekozen om op basis van gesprekken met lokale experts uit het veld en landelijk literatuur onderzoek schattingen te maken in het gebruik.

De gemeente Zaanstad heeft via het zogenoemde Factlab een model in ontwikkeling dat op termijn de overlap tussen het gebruik van voorzieningen door jongeren in beeld dient te brengen. Hier hebben we voor dit onderzoek nog geen gebruik kunnen maken.

⁶ Broeders, A.M. & B. van Dijk (2011). *Cumulatieve effecten van bezuinigingen voor jeugdigen in de gemeente Amsterdam*.

Gastel, M.P. van (2012). *Gemeenten aan zet. Twee wegen naar GGZ voor zorggezinnen*.

Figuur 3.1 Schematisch overzicht cumulatie vanuit (de) jeugd(zorg)

4 RISICO'S EN KANSEN VOOR DE GEMEENTE

4.1 Inleiding

In de vorige hoofdstukken hebben we de belangrijkste groepen kwetsbare jongeren en het voorzieningengebruik voor zover mogelijk in kaart gebracht. In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag voor welk type voorzieningen en regelingen de gemeente Zaanstad in de toekomst verantwoordelijk wordt. Dit doen we aan de hand van de belangrijkste beleidswijzigingen op het sociale domein de komende jaren. Daarbij gaan we eveneens in op de kansen en risico's van deze beleidsontwikkelingen. We gaan achtereenvolgens in op:

- decentralisatie extramurale begeleiding (Awbz) en jeugdzorg;
- de Wet passend onderwijs, de Wet kwaliteit vso en de Wet doelmatige leerwegen;
- de Participatiewet.

We gaan daarbij steeds in op de vraag: *Wat zijn de kansen en risico's van deze ontwikkelingen voor de ondersteuning van kwetsbare jongeren en voor de gemeente Zaanstad?* Hierbij maken we gebruik van bestaand onderzoek, en van de informatie van de lokale experts (en belanghebbenden) in de interviews en de expertmeeting. Daarnaast gebruiken we uiteraard de expertise die Regioplan heeft opgebouwd in verschillende projecten op het terrein van onderwijs, zorg en sociale zekerheid.

4.2 Risico's en kansen van decentralisatie

4.2.1 Decentralisatie extramurale begeleiding

Wijziging

De functie extramurale begeleiding gaat vanaf 2015 over van de Awbz naar de Wmo. Vanaf 2015 worden gemeenten verantwoordelijk voor alle cliënten die op dit moment al extramurale begeleiding ontvangen in de Awbz. De decentralisatie van extramurale begeleiding geldt ook voor het vervoer en voor de groep jongeren met een licht verstandelijke beperking en voor kinderen met jeugd-ggz. De decentralisatie van begeleiding naar de Wmo biedt de mogelijkheid om op lokaal niveau deze ondersteuning bij zelfredzaamheid en participatie dichterbij de burger te organiseren. Als er sprake is van een verblijfsindicatie (Zorgzwaartepakket (ZZP) of Volledig Pakket Thuis (VPT)), dan blijft de begeleiding vanuit de Awbz geregeld.¹

¹ www.invoeringwmo.nl en brief minister Schippers aan de Tweede Kamer, resultaten zorgoverleg, dd. 24 april 2013.

4.2.2 Decentralisatie jeugdzorg

Wijziging

Op 1 januari 2015 treedt de Jeugdwet naar verwachting in werking. Alle jeugdhulp zal dan onder de verantwoordelijkheid van gemeenten vallen. Op dit moment voeren gemeenten al taken uit op het gebied van zorg voor jeugdigen: de jeugdgezondheidszorg (op grond van de Wet publieke gezondheid) en het preventieve jeugdbeleid (op grond van de Wmo, prestatieveld 2), waar taken als informatie en advies, signalering, licht ambulante hulpverlening, toeleiding naar zorg, de coördinatie van zorg en monitoring en screening onder vallen. Het nieuwe stelsel kent straks meer doelmatigheid door één wettelijk kader en één integraal financieringssysteem voor de jeugdhulp. Met de verschuiving van alle jeugdhulp naar de gemeenten wil het kabinet er onder meer voor zorgen dat het jeugdstelsel eenvoudiger wordt en beter aansluit op de eigen kracht en sociale netwerken van jeugdigen en hun ouders of verzorgers. Door versterking van preventie en andere 'lichtere' vormen van hulp, is het de bedoeling dat het beroep op zwaardere specialistische jeugdzorg wordt teruggedrongen. Het nieuwe stelsel biedt ook kansen voor regeldrukvermindering en het tegengaan van onnodige bureaucratie.² Box 4.1 gaat nader in op de decentralisatie binnen de jeugdzorg.

Box 4.1 Decentralisatie jeugdzorg

De nieuwe wet op de jeugdzorg geeft de gemeenten de regie over alle jeugdhulp, waaronder:

- de jeugd-ggz (zowel Awbz als Zorgverzekeringswet);
- provinciale jeugdzorg (waaronder toegang, advies- en meldpunt kindermishandeling, kindertelefoon, ambulante en residentiële zorg en pleegzorg);
- gesloten jeugdzorg;
- jeugdreclassering;
- jeugdbescherming;
- de zorg voor licht verstandelijk beperkten (jeugd-LVB).

Deze nieuwe bevoegdheden komen bovenop de bevoegdheden die de gemeenten al hadden:

- jeugdgezondheidszorg;
- preventief jeugdbeleid (inclusief informatie, advies en signalering);
- licht ambulante hulpverlening;
- toeleiding naar zorg;
- coördinatie van zorg.

4.2.3 Risico's decentralisaties

Risico's voor de doelgroepen

Achter de twee genoemde vormen van decentralisatie schuilen risico's ten aanzien van de ondersteuning van kwetsbare jongeren. Deze betreffen vooral

² Transitieplan Jeugd, Gezamenlijk plan van Rijk, VNG en IPO, 14 mei 2013.

de jongeren die we eerder in hoofdstuk 2 als de belangrijkste doelgroepen hebben omschreven, namelijk:

- jongeren met een LVB;
- jongeren met emotionele en gedragsmatige problemen;
- jongeren met stoornissen in het autistisch spectrum;
- jongeren uit multi-probleemgezinnen.

Vaak zijn het de jongeren uit de kwetsbare buurten.

Ontbreken van kennis en expertise

De komende tijd krijgt de gemeente Zaanstad er veel nieuwe taken bij en het zal een uitdaging zijn om voor die nieuwe taken en doelgroepen direct al voldoende kennis in huis te hebben.

Doordat de gemeente Zaanstad de verantwoordelijkheid krijgt voor extramurale begeleiding en jeugdhulp, staat of valt de effectiviteit van de ondersteuning van de doelgroepen met de kennis en expertise die er binnen de gemeentelijke organisatie bestaan op dit gebied en met het belang dat de gemeente hecht aan goede ondersteuning van deze doelgroep. Een risico is dat medewerkers van een wijkteam kwetsbare jongeren zoals jongeren met een LVB of jongeren met ernstige emotionele of gedragsproblemen mogelijk niet altijd als zodanig herkennen of te veel verwachten van de zelfredzaamheid van de jongeren en hun omgeving. De jongeren hebben te maken met een beperking die niet direct zichtbaar is en zij zelf en hun omgeving hebben vaak de neiging zichzelf te overschatten. Ook is bekend dat met name jongeren met een LVB vaak opgroeien in gezinnen met een zwakke sociaal-economische positie, waarvan de ouders niet of niet voldoende in staat zijn hun kinderen te ondersteunen.³ Te hoge verwachtingen van de zelfredzaamheid van de jongeren of van de ondersteuning door het sociale netwerk rondom de jongeren vormen een risico voor de ondersteuning van de jongeren, maar ook voor de gemeente. Tijdige herkenning van de problematiek en het inzetten van adequate (professionele) ondersteuning is van belang om ergere problemen te voorkomen, zo menen de experts en professionals.

Versnippering van kennis en expertise door wijkaanpak

De gemeente Zaanstad wil de sociale wijkteams een centrale rol geven in signalering en preventie. Daarnaast zullen er op wijkniveau jeugdteams actief worden. Het risico van de organisatie op wijkniveau is volgens de experts dat kennis en expertise gaat versnipperen of dat, zoals een respondent het uitdrukt “deskundigheid verdampt in de wijk”. Dit kan doelgerichte en efficiënte ondersteuning van jongeren belemmeren. Volgens de experts moet een deel van de kennis, expertise en ondersteuning niet op wijkniveau, maar lokaal of soms zelfs regionaal georganiseerd worden.

³ Zie o.a. Teeuwen, 2012, Vermeulen e.a., 2007,

Risico's voor de gemeente Zaanstad

Bij de genoemde risico's voor de doelgroep is het risico voor de gemeente dat:

- er meer beroep op zwaardere jeugd- of andere zorg later in het traject komt;
- er meer beroep gedaan wordt op voorzieningen in het domein van werk en inkomen;
- het negatieve effecten heeft op de leefbaarheid in de buurten, i.e. meer overlast.

4.2.4 Kansen decentralisaties voor kwetsbare jongeren

Beide vormen van decentralisatie bieden echter ook kansen voor de gemeente Zaanstad waarmee de ondersteuning van kwetsbare jongeren mogelijk efficiënter kan worden georganiseerd.

Regie en netwerkaanpak

Omdat veel kwetsbare jongeren opgroeien in gezinnen met problemen benadrukken experts het belang van een gezinsgerichte aanpak in plaats van alleen een kindgerichte. Samen met het gezin en het netwerk eromheen moet worden bepaald welke hulp nodig is. De decentralisatie en de grotere verantwoordelijkheid van de gemeente scheppen, aldus de lokale experts, de mogelijkheid om een jongere met een zorgvraag (nog) minder door te verwijzen en beter zicht te houden op de jongere. De gemeente Zaanstad heeft de mogelijkheid met de inzet van wijk- en jeugdteams problematiek van jongeren en hun ouders zo veel mogelijk aan te pakken. Hiermee kan een efficiëntere aanpak worden gerealiseerd. Daarbij kan de gemeente verbindingen leggen met andere Wmo-voorzieningen en andere gemeentelijke domeinen, zoals re-integratie, schuldhulpverlening of het woonbeleid.

Voorwaarde is zoals gezegd dat er voldoende kennis en expertise aanwezig is binnen de sociale wijkteams om deze aanpak goed in te vullen. De experts zeggen over dit laatste dat het van belang is de wijkteams op basis van inhoud (en expertise) op te bouwen en niet op basis van de organisaties die in de wijk actief zijn.

Sociale wijkteams en Team Jong gemeente Zaanstad

De gemeente Zaanstad werkt met de sociale wijkteams aan een efficiënte, effectieve en financieel haalbare manier van ondersteuning aan inwoners; één gezin, één plan, één regisseur. De eigen kracht van de burger wordt gestimuleerd en bureaucratie verminderd. De eerste twee wijkteams in Zaanstad zijn vanaf 1 januari 2013 aan de slag gegaan in de vorm van een pilot. Het gaat om een proef van twee jaar in de wijken: Rosmolenwijk/Zaandam Zuid en Wormerveer. Afhankelijk van de ervaringen in de pilot wordt bekeken of er tussen nu en 2015 een doorgroei van het aantal wijkteams plaats zal vinden. De gemeente streeft uiteindelijk naar de inzet van tien sociale wijkteams in 2014.

Daarnaast experimenteert de gemeente Zaanstad ook met twee jeugdteams in respectievelijk Poelenburg en Noord. Het doel is om de jeugdzorg te vereenvoudigen en te verbeteren, en de kosten te verminderen. Het jeugdteam lost – in samenwerking met het gezin – zo veel mogelijk hulpvragen op. Waar nodig schakelt het jeugdteam expertise van het sociale wijkteam of van specialisten in. Wanneer het jeugdteam het kind niet kan helpen, verwijst het jeugdteam door. Het houdt wel de regie over het zorgproces en blijft in contact met de specialistische zorg. Daardoor is er geen dubbeling van zorg. Het streven is om vijf à zes jeugdteams te realiseren. (Bron: gemeente Zaanstad)

Coördinatie rondom de overgang van school naar werk

In de gesprekken met de Zaanse experts is overleg rondom transitie-momenten in het leven van jongeren als voorwaarde benoemd voor een doeltreffend traject. Juist rondom die transitiemomenten vindt uitval plaats of worden 'verkeerde' keuzes gemaakt die later leiden tot uitval. Zo blijkt de overgang van onderwijs naar werk voor veel jongeren een probleem⁴. Vanuit haar regierol kan de gemeente er zelf voor zorgen dat er rondom de overgang van school naar werk overleg is tussen alle betrokken partijen (waaronder ouders, hulpverleners, school, werkgevers en gemeente) en dat goede begeleiding van de jongere is geborgd.

4.3 Kansen en risico's van Wet passend onderwijs

Wijziging

In maart 2012 heeft de Tweede Kamer ingestemd met het wetsvoorstel passend onderwijs. Het kabinet wil met de nieuwe Wet passend onderwijs bewerkstelligen dat leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, beter worden geholpen. Scholen zijn volgens het wetsvoorstel vanaf 1 augustus 2014 verplicht een passende onderwijsplek te bieden aan leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben. Het uitgangspunt van passend onderwijs is dat leerlingen zo veel mogelijk binnen het regulier onderwijs worden opgeleid. Toch zullen er altijd leerlingen zijn die zijn aangewezen op (voortgezet) speciaal onderwijs. Ook zij hebben recht op kwalitatief goed onderwijs dat

⁴ Bakker, R.C. e.a. (2008) *Hobbels en kruiwagens. Knelpunten en succesfactoren bij de overgang van school naar werk door Wajongers*. Zoetermeer: Research voor beleid.

aansluit bij hun capaciteiten. In box 4.2 wordt nader ingegaan op de Wet passend onderwijs.

Box 4.2 Wet passend onderwijs

Op dit moment moeten ouders vaak zelf op zoek naar een passende onderwijsplek voor hun kind. Met de nieuwe wet ligt die verantwoordelijkheid bij scholen. De school moet ervoor zorgen dat er voor elk kind dat extra ondersteuning nodig heeft een passende plek is (zorgplicht). Dat kan zijn op de school waar de ouders hun kind hebben aangemeld, maar ook op een andere school die beter kan inspelen op de ondersteuning die het kind nodig heeft, in het regulier of in het speciaal onderwijs. De school van aanmelding is ervoor verantwoordelijk om de leerling een passende plek aan te bieden.

De landelijke indicatiestelling en de leerlinggebonden financiering (lgf) verdwijnen. In plaats daarvan organiseren en financieren de samenwerkende scholen de ondersteuning die een kind in de klas nodig heeft. De schoolbesturen werken samen in een samenwerkingsverband om dit te realiseren. Hoewel de lgf, ook wel het rugzakje genoemd, wordt afgeschaft, blijft het budget volledig voor het onderwijs beschikbaar. Dit budget gaat voortaan rechtstreeks naar de samenwerkende scholen. Die bepalen vervolgens hoe het geld zo efficiënt en effectief mogelijk kan worden ingezet in de klas. Leraren en schoolleiders krijgen in het nieuwe stelsel een centrale rol. Zij staan dicht bij de leerlingen en weten welke behoeften leerlingen hebben.

Scholen stellen eens in de vier jaar een zogenaamd schoolondersteuningsprofiel vast. Daarin legt de school vast welke extra ondersteuning zij kan bieden.

Niet elke reguliere school hoeft alle kinderen op te vangen. Scholen kunnen zich specialiseren en onderling afspraken maken wie welke kinderen het beste onderwijs kan geven. Daarvoor gaan regulier en speciaal onderwijs (cluster 3 en 4) samenwerken in regionale samenwerkingsverbanden, zowel in het primair als het voortgezet onderwijs. Ook in het nieuwe stelsel passend onderwijs blijft het speciaal onderwijs bestaan. Voor ieder kind moet een passende plek worden gevonden; als het kan in het regulier onderwijs, maar anders in het speciaal onderwijs. Om de kwaliteit van het speciaal onderwijs verder te verbeteren, is naast het wetsvoorstel voor passend onderwijs ook een wetsvoorstel ingediend om de kwaliteit van het speciaal onderwijs te verbeteren. Het middelbaar beroepsonderwijs neemt binnen passend onderwijs een aparte positie in; het mbo kent geen speciaal onderwijs. Voor het mbo ligt de ondersteuningsplicht verankerd in de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. Mbo-instellingen zijn verplicht voor iedere deelnemer met een beperking doeltreffende aanpassingen te doen, tenzij het een onevenredige belasting vormt voor de instelling. Door de grote spreiding van mbo-instellingen nemen zij geen deel aan de samenwerkingsverbanden binnen passend onderwijs. Het instrumentarium Passend Onderwijs voor mbo-instellingen is erop gericht om de bestaande structuren ten aanzien van specifieke doelgroepen beter te laten functioneren.

4.3.1 Risico's van de Wet passend onderwijs

Risico's voor de doelgroepen

Ook bij de nieuwe Wet passend onderwijs schuilen risico's ten aanzien van kwetsbare jongeren. Deze betreffen vooral:

- jongeren met een LVB;
- jongeren met emotionele en gedragsmatige problemen;
- jongeren met ASS;
- jongeren met een lichamelijke beperking en jongeren met een lichamelijke (chronische) ziekte.

Onvoldoende expertise en ruimte voor het aanleren van de juiste vaardigheden

Met de Wet passend onderwijs wordt beoogd dat meer kinderen en jongeren in het regulier onderwijs blijven. Een risico is dat binnen het reguliere onderwijs niet voldoende expertise en capaciteit aanwezig zijn voor het aanleren van de juiste vaardigheden. Juist bij jongeren die geen startkwalificatie kunnen behalen, zouden scholen aandacht moeten besteden aan sociale en werknemersvaardigheden om hen goed voor te bereiden op een zelfstandig leven na school. In het voortgezet speciaal onderwijs wordt hier veel aandacht aan besteed. Wanneer deze jongeren in het reguliere voortgezet onderwijs terechtkomen, is het van belang dat het reguliere onderwijs deze ondersteuning ook gaat aanbieden. Volgens de experts heeft het reguliere voortgezet onderwijs, zoals het vmbo en het roc, nu echter nauwelijks ruimte om hier naast het verplichte curriculum voldoende aandacht aan te besteden. Het is de vraag of dit met de invoering van passend onderwijs verandert. Het risico is dan dat deze jongeren slecht voorbereid op de arbeidsmarkt komen en moeite hebben met het vinden en behouden van werk.

Risico's voor de gemeente Zaanstad

Voor de gemeente Zaanstad vertaalt het risico voor de jongeren zich door naar een groter beroep op inkomens- en arbeidsondersteuning.

4.3.2 Kansen van de Wet passend onderwijs

De Wet passend onderwijs biedt in beginsel echter een kans voor kwetsbare jongeren, aangezien de nieuwe wet ervoor zal zorgen dat elk kind dat extra ondersteuning nodig heeft, een passende plek wordt aangeboden. Scholen moeten, ongeacht een indicatie of diagnose, voor leerlingen passend onderwijs en passende begeleiding organiseren. Dit betekent dat kwetsbare kinderen en jongeren meer kans hebben om onderwijs te volgen op reguliere scholen, doordat in het regulier onderwijs meer ruimte zou moeten zijn voor de begeleiding van deze doelgroep. Hiermee krijgt zij meer kans om op een zo normaal mogelijke wijze deel te nemen aan de maatschappij.

Afstemming onderwijs en jeugdzorg

Volgens de experts is de Wet passend onderwijs voor gemeenten een kans om de zorgstructuur van de gemeenten en het onderwijs beter op elkaar af te stemmen. Zowel bij het basisonderwijs als het middelbaar beroepsonderwijs kan de afstemming van ondersteuning met de gemeente beter, aldus professionals. Er is volgens enkelen alleen voor het voortgezet onderwijs een goed geborgd samenwerkingsverband tussen gemeenten en onderwijs. Indien de zorgstructuur van het passend onderwijs en die van de jeugdzorg goed op elkaar worden gesloten, biedt het de mogelijkheid om eerder in te grijpen bij kwetsbare jongeren (preventie). Meer samenwerken en afstemming zijn ook van belang om leerlingen goed voor te bereiden en te begeleiden naar werk

4.4 De Wet kwaliteit (v)so

Wijziging

De Wet kwaliteit (v)so, die per 1 augustus 2013 in werking treedt, moet ervoor zorgen dat leerlingen vanuit het (voortgezet) speciaal onderwijs, zo mogelijk, weer kunnen instromen in het gewone onderwijs of kunnen doorstromen naar een gewone vervolgopleiding. Het speciaal onderwijs blijft bestaan met een capaciteit voor ongeveer 70.000 leerlingen. Met dit wetsvoorstel wordt beoogd om de kwaliteit van het speciaal onderwijs te verbeteren. De Kwaliteitswet is vooral gericht op meer opbrengstgericht werken in het (voortgezet) speciaal onderwijs. Het doel hiervan is om leerlingen een grotere kans te bieden op maatschappelijke participatie na afloop van hun opleiding. Box 4.3 gaat nader in op de Wet kwaliteit (v)so.

Box 4.3 Wet kwaliteit (v)so

De Wet kwaliteit (v)so schrijft (v)so-scholen voor om een zogeheten ontwikkelingsperspectief van leerlingen vast te stellen. In dit document maakt de school duidelijk welke onderwijsdoelen voor de leerling kunnen worden gerealiseerd. Het geeft een inschatting van de ontwikkelingsmogelijkheden voor een bepaalde langere periode. Het ontwikkelingsperspectief biedt een handvat aan leraren om het onderwijs planmatig en doelgericht vorm te geven en is een geschikt instrument voor afstemming en communicatie tussen school, ouders en leerling. Over het ontwikkelingsperspectief wordt op overeenstemming gericht overleg gevoerd met de ouders van de leerling. Het ontwikkelingsperspectief dient als basis voor een plan, waarin staat op welke manier er wordt toegewerkt naar een voor het kind passend door- of uitstroomprofiel. Dat kan zijn: het halen van een diploma, uitstroom naar werk of arbeidsmatige dagbesteding. De bedoeling is dat de mogelijkheden van het kind optimaal worden benut.

In het voortgezet speciaal onderwijs worden drie uitstroomprofielen ingericht, die op verschillende doelgroepen zijn afgestemd:

1. Vervolgonderwijs: een leerling wordt zodanig opgeleid dat hij terug kan keren naar regulier onderwijs of een succesvolle overstap kan maken naar regulier vervolgonderwijs. Hierin bestaat de mogelijkheid om leerlingen binnen het vso op te leiden voor bijvoorbeeld een vmbo-diploma, voor certificaten op vo-niveau, voor een aka-diploma en mbo-diploma op niveau 1.
2. Arbeidstoeileiding: een leerling wordt succesvol naar de arbeidsmarkt toe geleid, indien mogelijk met een duurzaam arbeidscontract. Vso-scholen krijgen een inspanningsverplichting om leerlingen naar werk te begeleiden.
3. Dagbesteding: een leerling wordt zo goed mogelijk voorbereid op vormen van dagbesteding.

Stages worden verplicht in het uitstroomprofiel arbeidsmarkt en scholen mogen onder strikte voorwaarden ook zelf examens afnemen.

4.4.1 Kansen Wet kwaliteit (v)so

Voor zover te overzien biedt deze wet geen risico's, maar leidt het alleen tot verbetering. Met name betreft het hier voor de doelgroepen:

- jongeren met een fysieke of verstandelijke beperking (cluster 3);
- jongeren met ASS, psychiatrische en/of gedragsproblemen (cluster 4).

Een kans van de Wet kwaliteit (v)so is dat er al tijdens de periode op het vso meer nadruk wordt gelegd op maatschappelijke participatie van de doelgroep na afronding van de school. Dit zal moeten leiden tot een grotere mate van maatschappelijke participatie van deze jongeren na het vso dan momenteel het geval is. De scholen krijgen immers een inspanningsverplichting om leerlingen naar werk, een vervolgopleiding of dagbesteding te begeleiden. Dit zal naar verwachting een positief effect hebben op de ondersteuningstrajecten van kwetsbare jongeren.

De Wet kwaliteit vso zal voor de school ook een instrument zijn om samen met leerling en ouders een ontwikkelingsperspectief te schetsen met realistische

doelen en mogelijkheden. Experts geven aan dat de middelbare schoolperiode voor een deel van de kwetsbare jongeren te kort is om zich mentaal te ontwikkelen. Aan het eind van de middelbare school zijn zij nog niet voldoende tot ontwikkeling gekomen om een vervolgstap naar het mbo te maken.

4.4.2 Wet doelmatige leerwegen

De Tweede Kamer heeft in februari dit jaar ingestemd met de Wet doelmatige leerwegen. Het is het juridische kader voor maatregelen uit het Actieplan mbo 'Focus op vakmanschap' van de regering. De wet treedt mogelijk in 1 augustus 2014 in werking, uitgezonderd de kwalificatiestructuur.⁵ De wet houdt onder andere in dat de drempelloze instroom in het mbo wordt afgeschaft en er entreeopleidingen komen voor jongeren die (nog) niet aan de toelatingseisen voor een niveau-2-opleiding voldoen. Daarnaast wordt de kwalificatiestructuur vereenvoudigd, waardoor het aantal mbo-opleidingen sterk wordt verminderd. De wet beoogt verder onnodige stapeling te voorkomen, door onderwijsinstellingen te verplichten jongeren direct op het juiste niveau van een mbo-opleiding in te schrijven. In de huidige situatie zijn jongeren soms gedwongen op een lager opleidingsniveau te starten, dan waar ze op grond van hun vooropleiding recht op hebben. Daarnaast heeft de wet als opzet om de individuele coaching en loopbaanbegeleiding te verbeteren. Box 4.4 gaat nader in op de Wet doelmatige leerwegen.

⁵ Dit deel treedt op 1 augustus 2015 in werking op basis van vrijwilligheid. Per 1 augustus 2016 wordt deze verplicht ingevoerd. De exacte invulling van de kwalificatiestructuur vindt nog plaats (bron: Brief minister OCW aan Tweede Kamer, Herziening kwalificatiestructuur, 15 juli 2013).

Box 4.4 Wet doelmatige leerwegen

De kern van de maatregel is onder meer:

- Niveau-1-opleidingen worden apart van de opleidingen op niveau 2, 3 en 4 gepositioneerd en omgevormd tot entreeopleidingen.
- Een entreeopleiding is gericht op het behalen van een diploma dat toegang biedt tot vervolgonderwijs, maar kan ook leiden tot uitstroom naar de arbeidsmarkt. Deze uitstroom naar werk wordt niet langer als voortijdig schoolverlaten gekwalificeerd.
- Studenten die zich aanmelden voor een entreeopleiding worden beter voorgesorteerd: in de wet wordt vastgelegd dat entreeopleidingen uitsluitend toegankelijk zijn voor studenten die niet aan de vooropleidingseisen voor mbo-2, mbo-3 of mbo-4 voldoen en die niet meer tot de doelgroep van het vo behoren (dat wil zeggen volledig leerplichtig zijn). Entreeopleidingen zijn evenmin toegankelijk voor studenten met veel problemen die wel aan de vooropleidingseisen voldoen; zij kunnen tijdelijk worden opgevangen en begeleid in een plusvoorziening.*
- Deze voorsortering leidt tot een eenduidiger onderwijsaanpak, zodat het onderwijs daadwerkelijk op de doelgroep kan worden afgestemd.
- Voor de entreeopleiding wordt het bindend studieadvies ingevoerd. Iedere student moet binnen vier maanden na de start van de opleiding een studieadvies krijgen. Bij een gebrek aan studieresultaten heeft de instelling de mogelijkheid om de student te adviseren om te kiezen voor een andere opleiding of een andere leerweg, of om het onderwijs te verlaten. De onderwijsovereenkomst en de inschrijving voor de opleiding worden in deze situaties gewijzigd of beëindigd.

* Een plusvoorziening is een combinatieprogramma van zorg en hulpverlening, onderwijs en (indien nodig) arbeidstoeleiding, waarbij een duidelijke structuur voor en verbondenheid met de jongere voorop staan (bron: ministerie van OCW).

4.4.3 Risico's van de Wet doelmatige leerwegen

Risico's voor de doelgroepen

Met de nieuwe Wet doelmatige leerwegen ontstaan er risico's voor een deel van de kwetsbare jongeren. Deze betreffen vooral:

- jongeren met een LVB;
- jongeren met emotionele en gedragsmatige problemen;
- jongeren met ASS.

Meer uitval

Er is een groep die zonder diploma van een opleiding in het voortgezet onderwijs start met een mbo-opleiding en deze op niveau 2, 3 of 4 succesvol afrondt.⁶ Doordat de regelgeving voor deze groep wordt aangescherpt, is er kans op meer uitval van kwetsbare jongeren. De experts uit Zaanstad maken zich zorgen over jongeren uit het pro en vso. De nieuwe wet zou ertoe kunnen leiden dat jongeren uit het pro en vso niet worden toegelaten op het mbo en eerder naar arbeid worden toegeleid dan wenselijk is of zelfs uitvallen.

⁶ We hebben in dit onderzoek niet kunnen achterhalen hoe groot deze groep is.

Risico's voor de gemeente Zaanstad

Voor de gemeente Zaanstad gelden bij de invoering van de Wet doelmatige leerwegen de volgende risico's

- een sneller en groter beroep op arbeidsondersteuning door de gemeente;
- meer thuiszitters, wat een negatief effect heeft op andere domeinen zoals het beroep op uitkeringen, gezin en leefbaarheid in buurten.

4.4.4 Kansen van de Wet doelmatige leerwegen

De Wet doelmatige leerwegen biedt in beginsel een kans voor kwetsbare jongeren, aangezien de nieuwe wet ervoor zal zorgen dat er meer gericht gewerkt wordt naar de toeleiding naar arbeid en er hierbij extra ondersteuning zal zijn. Een voorwaarde is wel dat de toegang tot het mbo voor kwetsbare jongeren gewaarborgd blijft of dat er goede alternatieven zijn.

4.5 Kansen en risico's van de Participatiewet

Participatiewet

In april 2013 heeft het kabinet ingestemd met de Participatiewet. Deze wet, die naar verwachting 1 januari 2015 in gaat, voegt de Wet werk en bijstand (Wwb), delen van de Wajong en de Wet sociale werkvoorziening (WSW) samen tot één regeling voor de onderkant van de arbeidsmarkt. Op dit moment is de regelgeving versnipperd. In het Sociaal Akkoord in het voorjaar van 2013 hebben het kabinet en sociale partners afspraken gemaakt over nadere invulling van de Participatiewet. Het kabinet moet het wetsvoorstel nog uitwerken. In box 4.5 worden de grote lijnen van de wet geschetst.

Box 4.5 Participatiewet

De nieuwe wet houdt naar verwachting in grote lijnen het volgende in:

- *Wajong*. Een Wajonguitkering is per 1 januari 2015 alleen nog mogelijk voor jonggehandicapten die volledig en duurzaam arbeidsongeschikt zijn. Wie nog minimaal 20 procent van het WML kan verdienen, valt dan onder de Participatiewet. In het Sociaal Akkoord is in het voorjaar van 2013 afgesproken dat ook huidige Wajongers worden herkeurd. Een deel van het zittend bestand van de Wajong gaat dan ook over naar de Participatiewet.
- *Wsw*. Vanaf 1 januari 2015 is het niet meer mogelijk in de Wsw in te stromen. Wie dan in de Wsw werkt, houdt zijn wettelijke rechten en plichten. Gemeenten moeten beschut werk organiseren voor mensen die uitsluitend beschut kunnen werken. Deze groep komt in dienst van de gemeente. Er is op de lange termijn financiering voor 30.000 beschutwerkplekken. Dit is ongeveer een derde van het huidige aantal Wsw-plekken.
- *Loonkostensubsidie*. Voor iedereen die straks onder de Participatiewet valt (Wwb, Wajong, Wsw) kan de gemeente loonkostensubsidie inzetten. Deze loonkostensubsidie komt als gevolg van de afspraken in het Sociaal Akkoord in plaats van loondispensatie. Dit betekent dat iemand onder voorwaarden onder het minimumloon aan de slag kan. Het verschil wordt aangevuld met een uitkering van de gemeente. Dat is altijd tijdelijk. Uiteindelijk moeten het loon plus de aanvullende uitkering samen even hoog zijn als het minimumloon. Ook op dit punt moet de nieuwe wet nog verder worden uitgewerkt.
- *Alternatief quotumregeling*. Werkgevers stellen zich in het Sociaal Akkoord garant voor een maximum van 100.000 extra banen in 2026 voor mensen met een arbeidsbeperking. Deze afspraken worden gemonitord. Als het aantal banen achterblijft, wordt alsnog een verplicht quotum ingevoerd.
- *Mobiliteitsbonus*. Premiekortingen voor werkgevers zijn vervangen per 1 januari 2013 door een mobiliteitsbonus voor werkgevers. Werkgevers die een werknemer met een arbeidsbeperking in dienst nemen, ontvangen maximaal drie jaar een premiekorting van € 7000.
- *Werkbedrijven*. Er komen 35 werkbedrijven waarin gemeenten samenwerken met UWV en sociale partners om plaatsing van uitkeringsgerechtigden te realiseren. De precieze invulling van deze werkbedrijven is nog niet bekend.

4.5.1 Risico's Participatiewet

Risico's voor de doelgroepen

De Participatiewet betreft risico's voor alle kwetsbare jongeren uit Zaanstad.

Onvoldoende kennis en erkenning

De bundeling van de regelingen brengt ook risico's met zich mee. De wet leidt ertoe dat straks verschillende doelgroepen onder dezelfde regeling vallen. Het risico bestaat dat klantmanagers bij de gemeente Zaanstad onvoldoende kennis en expertise hebben van de doelgroep om te herkennen. Bij een deel van de kwetsbare jongeren, zoals eerder al is geconstateerd, is het niet altijd direct duidelijk welke (multi-)problematiek er speelt. Wanneer dit niet tijdig wordt erkend, worden hun capaciteiten mogelijk overschat en wordt er niet de juiste of onvoldoende begeleiding ingezet.

Geen financiële prikkel voor ondersteuning thuiswonende jongeren

Onder de Participatiewet hebben jongeren die bij hun ouders wonen geen recht meer op inkomensondersteuning. Daarmee valt voor gemeente Zaanstad de financiële prikkel om hen te ondersteunen bij het vinden en behouden van werk weg. Het vinden van werk levert namelijk geen besparing op de uitkeringslasten op. Echter, een groot deel van de doelgroep zal niet in staat zijn om zonder hulp werk te vinden en te behouden.

De experts pleiten ervoor om de kwetsbare jongeren die thuiszitten zonder werk of opleiding niet uit het oog te verliezen. Voor hen moet er een vorm van ondersteuning beschikbaar blijven, zodat ze niet geheel uit beeld raken en ze actief blijven.

Meer beleidsvrijheid in combinatie met bezuinigingen

Met de decentralisatie krijgt de gemeente Zaanstad bovendien beleidsvrijheid om zelf invulling te geven aan een deel van de ondersteuning bij het vinden en behouden van werk. Zo is de begeleiding op de werkvloer door jobcoaches straks geen voorziening meer zoals nu, waarbij begeleiding door een jobcoach in principe toegankelijk is vooral alle Wajongers. Met het oog op de bezuinigingen, waarmee de gemeente Zaanstad nu en in de komende periode te maken heeft, is het de vraag hoe zij daaraan invulling gaat geven. Op korte termijn zou het voor de gemeente Zaanstad goedkoper kunnen zijn om werkloze kwetsbare jongeren thuis te laten zitten, dan om relatief dure begeleidingsvormen in te zetten. Maar zonder begeleiding door bijvoorbeeld jobcoaches zal het voor deze jongeren lastiger worden om geschikt werk te vinden en te behouden.

Beperkte mogelijkheden bij werkgevers

De rol van werkgevers in de Participatiewet is groot. Van hen wordt verwacht een groot aantal extra banen te creëren voor mensen met een arbeidsbeperking. Een groot deel van de kwetsbare jongeren valt binnen deze doelgroep.

Werkgevers bij de gemeente komen met de vraag om geschikte kandidaten. Het is enerzijds de vraag of de gemeente in staat is deze kandidaten te leveren. Aan de andere kant is het de vraag of werkgevers op grote schaal in staat zijn om mensen met een arbeidsbeperking, waaronder kwetsbare jongeren, te plaatsen. Met name de begeleiding van de doelgroep, vergt extra inspanning. Daarnaast

Verloren gaan van kennis en bestaande initiatieven

In de huidige situatie zijn er veel verschillende initiatieven om kwetsbare jongeren aan het werk te helpen. Zo neemt UWV deel aan verschillende netwerken om de overgang van onderwijs naar arbeid voor deze doelgroep goed te laten verlopen. Met de overgang van deze doelgroep naar de gemeente Zaanstad bestaat het risico dat deze initiatieven en de kennis die hierin is opgedaan verloren gaan.

Verdwijnen beschut werk

Experts vrezen dat er door de afname van het aantal beschutte werkplekken onvoldoende ruimte is voor kwetsbare jongeren die aangewezen zijn op beschut werk.

Bekneld tussen regelingen

Door alle bovengenoemde wijzigingen in beleid kunnen kwetsbare jongeren in de (financiële) knel komen. Een groter deel van kwetsbare jongeren zal worden gedwongen eerder uit het onderwijs door te stromen naar werk, bijvoorbeeld vanwege de Wet doelmatige leerwegen. Hierdoor hebben ze geen recht meer op studiefinanciering. Omdat een deel van deze jongeren weinig kans maakt op werk, leidt dit ertoe dat steeds meer jongeren zich voor een uitkering melden bij de gemeente. Momenteel is de praktijk dat jongeren tot 27 jaar ('Nuggers') vaak toch een voorziening via de WWB krijgen. Echter, in de Participatiewet hebben werkloze jongeren die thuis wonen geen recht meer op inkomensondersteuning, en zal de gemeente geneigd zijn hen weer toe te leiden naar onderwijs om hen meer arbeidsperspectief te geven. Jongeren lopen hierdoor het risico zonder werk of opleiding thuis te komen zitten.

Risico's voor de gemeente Zaanstad

Zoals er voor de doelgroep een breed palet aan risico's kleeft aan de Participatiewet, geldt dit ook voor de gemeente Zaanstad. Voor een deel heeft de gemeente de mogelijkheid om hierin te sturen, voor een ander deel zijn de mogelijkheden beperkt.

- Een ruime arbeidsmarkt en een afbouw van 'beschut werk' beperken de arbeidskansen voor kwetsbare groepen en zorgen ervoor dat zij nog meer en langer beroep doen op een inkomensvoorziening.
- Indien de gemeente Zaanstad niet voldoende investeert in jongeren zonder recht op uitkering, loopt de gemeente het risico op:
 - langdurig beroep op inkomensvoorziening op latere leeftijd;
 - meer beroep op zwaardere jeugd- of andere zorg later in het traject;
 - negatieve effecten op andere domeinen zoals gezin en leefbaarheid in buurten.
- Beleidsvrijheid om ondersteuning zelf in te vullen, kan leiden tot de keuze om niet te investeren in relatief dure vormen van begeleiding bij behoud van werk (bijvoorbeeld jobcoaching). Dit brengt het risico van uitval met zich mee en veel draaideurklanten, waarin herhaaldelijk geïnvesteerd moet worden.
- Wanneer bestaande initiatieven (zoals pre-Wajongoverleggen) niet blijven bestaan, loopt de gemeente het risico op een groter beroep op inkomens- en arbeidsondersteuning, doordat de overgang van school naar werk niet goed verloopt.

4.5.2 Kansen Participatiewet

Prikkels voor werkgevers

In het Sociaal Akkoord stellen werkgevers zich (oplopend tot 2026) garant 100.000 extra banen. Deze afspraak biedt kansen voor kwetsbare jongeren, omdat werkgevers actief op zoek moeten gaan naar werkplekken voor de doelgroep. Er is met andere woorden een zekere mate van dwang om mensen met een arbeidsbeperking aan te nemen.

De gemeente kan dit aangrijpen om werkgevers meer te betrekken bij de opleiding en arbeidstoeleiding van kwetsbare jongeren. Gemeenten kunnen afspraken maken met werkgevers over het plaatsen van kwetsbare jongeren uit het onderwijs of vanuit een uitkering, mits zij in staat zijn ook daadwerkelijk geschikte jongeren te leveren.

Voorwaarde is dus dat gemeenten de doelgroep 'mensen met een arbeidsbeperking' in hun klantenbestand goed kennen en dat jongeren voldoende voorbereid en met de juiste ondersteuning bij werkgevers geplaatst worden. De experts pleiten ten aanzien van dit laatste ook voor de inzet van jobcoaching. Daarbij is het van belang niet alleen de jongere te begeleiden, maar ook de werkgever te ondersteunen bij het werken met de jongere. Daarnaast is het volgens de experts van belang, ook gezien de huidige economische crisis, om te zoeken naar nieuwe wegen om (kwetsbare) jongeren aan het werk te krijgen. Hierbij worden voorbeelden aangehaald als 'jobcarving', waarbij niet wordt gezocht naar vacatures, maar naar werk. Dit betekent dat er binnen een bedrijf wordt nagegaan welke taken een jongere wel kan uitvoeren, zodat hij of zij binnen dat beperkte takenpakket goed kan functioneren.

Volgens de experts moet een vorm van pre-Wajongoverleg met het onderwijs ook blijven bestaan. Bij dit overleg zou een vertegenwoordiger van het Werkgevers Servicepunt betrokken moeten worden. Zij hebben veel zicht op het aanbod van vacatures en stageplekken.

Werkgevers betrekken bij opleiding

De experts geven aan dat werkgevers bijvoorbeeld een rol kunnen krijgen in het ontwikkelen van een regionaal trainingscentrum. Eventueel kan per sector een leer-werktraject worden ontwikkeld. Ook zouden werkgevers gestimuleerd moeten worden meer leer-werkplaatsen beschikbaar te stellen, zodat de overgang van onderwijs naar werk soepel zal verlopen.

Trainingscentrum van VSO Altra

VSO Altra maakt sinds drie jaar gebruik van een trainingscentrum bij een bedrijf. Daar verrichten de leerlingen inpakwerk. Ze doen in deze bedrijfsmatige omgeving arbeidsvaardigheden op en ze voldoen daarnaast ook aan hun leerverplichtingen. De leerlingen passen rekenen en taal praktisch toe.

Momenteel participeren drie scholen in het trainingscentrum. Het trainingscentrum kost de school niets. Het is een win-winsituatie. Zowel de leerlingen als het bedrijf hebben profijt van de samenwerking. Volgens Altra profiteren met name kinderen met een autisme van deze aanpak.

Snelle training in stadsdeel Nieuw-West (Amsterdam)

In stadsdeel Nieuw-West kunnen 200 jongeren zonder uitkering tussen 18 en 27 jaar, met of zonder diploma, een leerwerktraject volgen via het Jongerenservicepunt. Binnen drie maanden kunnen zij aan de slag in de horeca, logistiek of productie. Eerst volgen ze een training van één maand en daarna doen ze vrijwillig twee maanden werkervaring op. Daarna komen ze in aanmerking voor een fulltime- of parttimebaan voor minimaal zes maanden.

4.6 Risico's en kansen door ander factoren

Naast allerlei wijzigingen in landelijke wet- en regelgeving zijn er nog allerlei andere omstandigheden die van invloed zijn op risico's en kansen voor de doelgroep en de gemeente Zaanstad. Deze kunnen landelijk zijn (economische crisis), maar ook lokaal bepaald zijn (wachttijsten).

Risico's voor de doelgroep en gemeente Zaanstad*Demografische ontwikkelingen*

Uit de bevolkingsschets van Zaanstad in paragraaf 2.2 blijkt dat doelgroep kwetsbare jongeren vermoedelijk eerder zal toenemen dan afnemen. De reden is een combinatie van diverse demografische omstandigheden: de prognose dat het aantal jongeren in Zaanstad verder zal groeien en dat er relatief grote gezinnen met een laag opleidingsniveau wonen.⁷ In dat licht maakt de economische crisis de doelgroep extra kwetsbaar.

Economische crisis

Mede door de economische en de ruime arbeidsmarkt zijn werkgevers geneigd om mensen met een hogere opleiding en/of specifieke werkervaring aan te nemen dan de functie feitelijk vraagt. Dit zorgt voor verdringing op de arbeidsmarkt en derhalve minder kansen voor kwetsbare jongeren: degenen met de laagste opleiding en/of afstand tot de arbeidsmarkt.

⁷ Grote gezinnen met een laag opleidingsniveau hebben vaker te kampen met sociaal-economische problemen dan 'modale' gezinnen. Problemen rond huisvesting en inkomen zijn hier voorbeelden van.

Er zijn uit het veld geluiden dat er voldoende aanbod is van werkplekken voor Wajongers. Echter, veel Wajongers worden volgens de professionals verdrongen door stagiaires, vrijwilligers en mensen uit de dagbesteding.

Beeldvorming

Daarnaast zou er bij de werkgevers een negatief imago zijn over de doelgroep. Hierdoor heeft de doelgroep minder kansen op toeleiding naar werk en wordt bij de gemeente Zaanstad een groot beroep gedaan op uitkeringen.

Bezuinigingen

Door de economische crisis zijn veel partijen genoopt te bezuinigen. Niet alleen de gemeente Zaanstad zal dit moeten doen, maar ook het onderwijs en de zorg ontkomen niet aan het inkrimpen van middelen.

Lange wachtlijsten/strengere toegangscriteria

Vanuit de Zaanse experts worden zorgen geuit over wachtlijsten.

- De wachttijd om in aanmerking te komen voor 'begeleid wonen' voor kwetsbare jongeren is gemiddeld 1 tot 1,5 jaar.
- Volgens experts is het voor jongeren met schulden moeilijk om in aanmerking te komen voor schuldsanering.

Institutionele belemmeringen

De experts in de gemeente Zaanstad pleiten ervoor soepel om te gaan met de regelgeving in het belang van de doelgroep. Als voorbeeld wordt het huidige uitgangspunt genoemd dat een jongere volledig leerplichtig is of een volledige ontheffing heeft. Het is hierdoor niet mogelijk een arrangement voor leerlingen te maken waarin voor een beperkt deel in het onderwijs blijft, want dan dient de leerling uitgeschreven te worden. Zorg ook, zo geven de lokale experts aan, dat afdelingen binnen de gemeente elkaar niet tegenwerken en communiceer één boodschap naar de burger

4.7 Tot slot

In dit hoofdstuk hebben we de kansen en risico's voor de ondersteuning en arbeidsparticipatie van kwetsbare jongeren geschetst aan de hand van actuele beleidsontwikkelingen en ervaringen in het Zaanse. Hieruit komt naar voren dat de grotere rol die gemeenten krijgen op de verschillende beleidsterreinen zeker kansen biedt.

De extra taken en verantwoordelijkheden van de gemeente Zaanstad biedt ook de kans om de ondersteuning van kwetsbare jongeren zo te organiseren, dat zij minder snel uitvallen en beperkt beroep doen op gemeentelijke voorzieningen. Het is zinvol tijdig te investeren in kwetsbare jongeren, om later besparingen te realiseren en arbeidsparticipatie te bevorderen. Zaak is hierbij

om kennis en expertise over de doelgroep niet te laten versnipperen wanneer de doelgroep onder verantwoordelijkheid van de gemeente valt.

Daarnaast is het belangrijk jongeren goed te begeleiden bij de overgang van onderwijs naar werk. Niet alleen de gemeente, maar ook scholen en werkgevers hebben hierin een belangrijke rol.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

Profielen kwetsbare jongeren Zaanstad

In bijlage 1 zijn de profielen verder uitgewerkt waarbij we:

- de specifieke kenmerken die bij het profiel behoren hebben beschreven;
- de (geschatte) aantallen in Zaanstad hebben weergegeven;
- de ondersteuningsbehoefte hebben uitgewerkt;
- het belangrijkste ondersteuningsaanbod binnen Zaanstad hebben benoemd.

Inhoud:

- Deel 1: Profielen van kwetsbare jongeren
- Deel 2: Profielen van kwetsbare jongeren vanuit curatieve ondersteuningsbehoefte

Deel 1: Profielen van kwetsbare jongeren

Tabel B1.1 Indeling profielen kwetsbare groepen naar dimensie en hoofdgroep

Dimensie	Hoofdgroep	Profiel
Persoonkenmerken	Ontwikkelingsperspectief	Licht verstandelijk beperkte jongeren (LVB)
		Jongeren met een stoornis in het autistisch spectrum
		Jongeren met emotionele en gedragsproblemen
	Fysieke beperkingen	Jongeren met een lichamelijke beperking en/of chronische ziekte
Sociaaleconomische context	Overige	(Tijdelijk) overbelaste jongeren en jongeren met keuzeproblemen zonder achterliggende problematiek
	Sociale omgeving	Jongeren uit multiprobleem-gezinnen
	Exogene factoren	Werkloosheid en beperkt aanbod passende huisvesting

Dimensie persoonskenmerken

A. Ontwikkelingsperspectief

LVB-jongeren

Persoonlijke factoren:

Het IQ en het sociaal aanpassingsvermogen zijn belangrijke criteria.

- IQ: De groep mensen met een licht verstandelijk beperking (LVB) wordt meestal gedefinieerd als de groep mensen met een IQ dat ligt tussen de 50 en de 85. Hierbij geldt dat mensen met een IQ tussen de 70 en 85 alleen behoren tot de groep LVB als zij daarnaast ook een beperkt sociaal aanpassingsvermogen hebben.
- Sociaal aanpassingsvermogen: Het gaat hierbij om beperkingen in de sociaal-adaptieve, conceptuele en praktische vaardigheden
- Er is vaak sprake van een relatie met andere gedragsmatige problemen . Zie hiervoor ook het profiel “Jongeren met emotionele en gedragsmatige problemen”.

Geschatte aantal Zaanstad

Circa 2.500 jongeren tussen de 16 en 27 jaar vallen onder de definitie van LVB (bron: Regioplan)

Huidige ondersteuning algemeen:

Op alle levensdomeinen kan begeleiding nodig zijn: wonen, school, werk, administratie, sociale activiteiten of dagbesteding.

Onderwijs

Ondersteuning via het (voortgezet) speciaal onderwijs (Cluster 3) of het praktijkonderwijs

Werk

Bezien vanuit de behoefte van de jongeren zijn er voldoende mogelijkheden om hen naar werk te begeleiden. Biedt hen werk met structuur en weinig verschillende taken en niet te hoog werktempo en zij voeren het werk onder begeleiding zonder al te veel problemen uit

- Arbeidsondersteuning vanuit de Wajong: vooral jobcoaches, proefplaatsingen, loonkostensubsidie en loondispensatie van belang (gecoördineerd door UWV-WERKbedrijf)
- LVB-jongeren die alleen regelmatige arbeid kunnen verrichten als werkomstandigheden zijn aangepast, kunnen in aanmerking komen voor een Wsw-indicatie (gaat vanaf 2015 op in Participatiewet) :
 - In dienst van sw-bedrijf en er werken (beschutte werkplekken)
 - In dienst van sw-bedrijf en (gedeeltelijk) elders werken (detachering)
 - de Wsw-er is in dienst bij een 'reguliere' werkgever (loonkostensubsidie)

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- Dynamica (cluster 3)
- PRO de Faam en De Brug
- MEE
- Jeugd GGZ

Jongeren met een stoornis in het autisme spectrum (ASS)

Persoonlijke factoren:

Stoornissen in de communicatie en interactie, in spraak en taal, in de motoriek en in de prikkelverwerking.

Geschatte aantal Zaanstad

Circa 150 tot 200 jongeren in de leeftijd van 12 tot en met 18/19 jaar (bron: Regioplan/REC4)

Huidige ondersteuning algemeen:

Op alle levensdomeinen kan begeleiding nodig zijn: wonen, school, werk, administratie, sociale activiteiten of dagbesteding.

Onderwijs

Ondersteuning via het (voortgezet) speciaal onderwijs (Cluster 4) of het regulier onderwijs (met extra ondersteuning)

Werk

Deze groep heeft werkomgeving nodig met weinig prikkels. De werkvloer moet rustig zijn, het werk moet aangepast zijn aan de lage of juist hoge intelligentie van de jongere en de werkinstructies helder verwoord. Vooral bij structurele wijziging van de arbeidsinhoud moet er begeleiding zijn om een crisis te voorkomen.

- Arbeidsondersteuning vanuit de Wajong: vooral jobcoaches, proefplaatsingen, loonkostensubsidie en loondispensatie van belang (gecoördineerd door UWV-WERKbedrijf)
- Jongeren kunnen in aanmerking komen voor een Wsw-indicatie (gaat vanaf 2015 op in Participatiewet) :
 - In dienst van sw-bedrijf en er werken (beschutte werkplekken)
 - In dienst van sw-bedrijf en (gedeeltelijk) elders werken (detachering)
 - de Wsw-er is in dienst bij een 'reguliere' werkgever (loonkostensubsidie)

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- VSO Altra (cluster 4)
- Jeugd GGZ

Jongeren met emotionele en gedragsmatige problemen

Persoonlijke factoren:

Jongeren met onder andere:

- een antisociale gedragstoornis: bijvoorbeeld agressief of asociaal en delinquent gedrag;
- emotionele 'naar binnen gerichte' stoornis: zoals teruggetrokkenheid, psychosomatische klachten, angsten, depressieve klachten en emotionele reactiviteit;
- aandachtstekort stoornis (ADHD, ADD);
- psychiatrische stoornis;
- met ernstige gedragsmoeilijkheden, waarvoor (nog) geen medische indicatie is afgegeven;
- met een overgevoeligheid voor verslaving;
- die hoogbegaafd zijn en daardoor emotionele en gedragsmatige problemen krijgen.

Geschatte aantal Zaanstad

- Onder circa 500 jongeren tussen de 12 en 19 jaar is er sprake van psychosociale problematiek waarbij ondersteuning noodzakelijk is. Circa 1700 jongeren in Zaanstad vormen een risicogroep. Dat wil zeggen dat er mogelijk later een beroep op ondersteuning wordt gedaan.. (Bron: GGD en RegioPlan bewerking)

Huidige ondersteuning algemeen:

Op alle levensdomeinen kan begeleiding nodig zijn: wonen, school, werk, administratie, sociale activiteiten of dagbesteding.

Onderwijs

Ondersteuning via het (voortgezet) speciaal onderwijs(Cluster 4) of het regulier onderwijs (met extra ondersteuning)

Werk

Jongeren met (matige) gedragsstoornissen hebben meer directe, continu corrigerende aandacht van de begeleider nodig. Hun beeld van wat zij kunnen en in werkelijkheid presteren moet voortdurend gecorrigeerd worden. Conflicten met de baas en collega's kunnen hierdoor voorkomen worden. Persoonlijkheidsstoornissen als 'borderline syndroom', vereisen nog meer van de begeleider en sommige bedrijven nemen dergelijke zware cliënten daarom niet als klant aan. Omdat deze problemen te complex zijn, zijn zij niet duurzaam plaatsbaar

- Arbeidsondersteuning vanuit de Wajong: vooral jobcoaches, proefplaatsingen, loonkostensubsidie en loondispensatie van belang (gecoördineerd door UWV-WERKbedrijf)
- Jongeren kunnen in aanmerking komen voor een Wsw-indicatie (gaat vanaf 2015 op in Participatiewet, instroom in de WSW is vanaf dan niet meer mogelijk)
 - in dienst van sw-bedrijf en er werken (beschutte werkplekken);
 - in dienst van sw-bedrijf en (gedeeltelijk) elders werken (detachering);
 - de Wsw'er is in dienst bij een 'reguliere' werkgever (loonkostensubsidie).

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- Saenstroom OPDC (orthopedagogisch didactisch centrum)
- FACT –team (Lucertis), meer dan Straathoekwerk nadruk op psychiatrie
- Straathoekwerk (GGD)
- Tweedelijns zorg (ABWZ)
- Jeugd GGZ

B. Fysieke beperkingen

Jongeren met een lichamelijke beperking en jongeren met een lichamelijke (chronische) ziekte

Persoonlijke factoren:

1. blind/slechtziend (visueel)
2. doof/slechthorend (auditief)
3. overige (meervoudige)handicaps (motorisch)
4. lichamelijke (chronische) ziekte

Geschatte aantal Zaanstad

- 470 jongeren met een matige of ernstige fysieke beperking (op basis van landelijke schatting van SCP uit 2006).
- Circa 2.900 jongeren tussen de 15 en 25 jaar hebben een chronische ziekte. Grote groepen hiervan hebben met migraine of astma, eczeem of chronische vermoeidheid (bron: GGD Zaanstad). Bij circa 340 jongeren is er sprake van multimorbiditeit (bron: Nationaal Kompas Volksgezondheid en bewerking RegioPlan)

Ondersteuning algemeen:

Op alle levensdomeinen kan begeleiding nodig zijn: wonen, school, werk, administratie, sociale activiteiten of dagbesteding.

Onderwijs

Ondersteuning via het (voortgezet) speciaal onderwijs of het regulier onderwijs (met extra ondersteuning)

- blind/slechtziend: in overleg met de school voor speciaal onderwijs ondersteuning in het regulier onderwijs wordt gegeven (cluster 1);
- doof/slechthorend (cluster 2);
- overige (meervoudige)handicaps (cluster 3);
- lichamelijke (chronische) ziekte (cluster 3).

Werk

Jongeren met een visuele handicap hebben relatief weinig ondersteuning nodig. Zij zijn vaak gemotiveerd om doelstellingen te bereiken.

- Arbeidsondersteuning vanuit de Wajong: vooral jobcoaches, proefplaatsingen, aangepaste werkplekken, loonkostensubsidie en loondispensatie van belang (gecoördineerd door UWV-WERKbedrijf).
- Jongeren kunnen in aanmerking komen voor een Wsw-indicatie(gaat vanaf 2015 op in Participatiewet) :
 - in dienst van sw-bedrijf en er werken (beschutte werkplekken);
 - in dienst van sw-bedrijf en (gedeeltelijk) elders werken (detachering);
 - de Wsw'er is in dienst bij een 'reguliere' werkgever (loonkostensubsidie).

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- Dynamica (cluster 3)
- Cluster 2: o.a. uitvoerder is Signis
- Cluster 1: zit een locatie in Amsterdam
- ROC: REA College locatie Heliomare in Wijk aan Zee

C. Overige

(Tijdelijk) overbelaste jongeren en jongeren met keuzeproblemen zonder achterliggende problematiek

Persoonlijke factoren:

- Jongeren die (tijdelijk) overbelast zijn door (onverwachte) gebeurtenissen in gezin en/of persoonlijke omstandigheden.
- Jongeren die moeite hebben keuzes te maken in beroeps- en/of opleidingskeuze.

Geschatte aantal Zaanstad

Onbekend

Ondersteuning algemeen:

Onderwijs

Het regulier onderwijs (met extra ondersteuning)

Werk

RMC

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- RMC/jongerenloket
- Regio college plus voorziening

2. Dimensie sociaal-economische context

A. Sociale omgeving

Jongeren uit multiprobleemgezinnen

Gezinssituatie:

Een combinatie van factoren kan de oorzaak zijn van een instabiele gezinssituatie waardoor jongeren kwetsbaarder worden:

- Jongeren in een gezin dat langdurig kampt met een combinatie van sociaal-economische en psychosociale problemen. Vaak is reguliere hulpverlening niet toereikend voor adequate ondersteuning. Vaak hebben de gezinnen problemen met hulpverleners en de jeugdzorg.
- Jongeren die opgroeien in een gezin in de schuldsanering, lopen vaak meer risico op problemen rond financiën.
- Jongeren die opgroeien in een omgeving van huiselijk geweld, lopen meer risico op emotionele en gedragsmatige problemen.
- Jongeren die opgroeien in migrantengezin met een zwakke sociaal-economische positie (in Zaanstad met name Turkse gezinnen) zijn extra kwetsbaar. Kinderen lopen eerder onderwijsachterstanden op en lopen meer risico op structurele werkloosheid.
- Multi-probleemgezinnen en sociaal-economisch zwakke gezinnen wonen dikwijls geconcentreerd in kwetsbare buurten met bovengemiddelde werkloosheid, sociale spanningen en overlast (zie verder over kwetsbare buurten volgende kader).
- Specifiek een Zaans probleem is de aanzuigende werking op probleemgezinnen uit Amsterdam door het aanbod goedkope, passende en/of beschikbare huisvesting in Zaanstad. De push factor voor deze gezinnen is vaak stedelijke vernieuwing (herhuisvesting) of is een gevolg van relatieproblemen (scheidingen).

Geschatte aantal Zaanstad

- Meer dan 600 gezinnen (met 1.150 jongeren in traject) in Zaanstad behoren tot multiprobleemgezinnen (bron: Bureau Jeugdzorg).
- In totaal groeien er in Zaanstad in 2010 3.800 minderjarige kinderen op met een 'kans op armoede'. In 2010 groeien er 2.800 minderjarige kinderen op in een huishouden dat een langdurig laag inkomen heeft. Er zijn er 1.420 kinderen die opgroeien in een bijstandsgezin (2009). (bron: CBS).
- Elk jaar zijn er gemiddeld meer dan 300 minderjarige kinderen in Zaanstad betrokken bij een echtscheiding.

Huidige ondersteuning algemeen:

In multiprobleemgezinnen kan zich verschillende problematiek voordoen. Het werken met deze gezinnen vraagt dan ook om maatwerk. Wat de beste aanpak is, lijkt samen te hangen met de mate waarin bepaalde problematiek zich voordoet. Meestal betreft het een inzet op de verschillende domeinen, zoals werk, inkomen en schuld; onderwijs/kinderen; sociaal psychologische vraagstukken, verslaving, huiselijk geweld; criminaliteit en geweld. Van belang is een goede regie om samenhang aan te brengen in de diverse aanpakken.

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- Bureau Jeugdzorg
- FACT –team (Lucertis)
- Straathoekwerk (GGD)
- MPG- coördinator
- Veiligheidshuis

Vervolg jongeren uit multiprobleemgezinnen: kwetsbare buurten

Sociale omgeving:

Jongeren die opgroeien in een multiprobleemgezin groeien vaak op in een omgeving van werkloosheid, sociale spanningen en overlast. Deze jongeren missen in hun omgeving rolmodellen waar ze zich aan op kunnen optrekken. In deze wijken zijn probleemgezinnen oververtegenwoordigd. In de pubertijd nemen vaak *peergroepen* ('de straat') een steeds belangrijke plek in.

Aantal Zaanstad

Jongeren (tussen 16 en 27 jaar) uit de meest kwetsbare buurten van Zaanstad volgens de gemeente Zaanstad:

Wijk	Aantal jongeren	% van het totaal
Zaandam Zuid	1.671	13,3
Poelenburg	1.183	14,2
Pelders-/Hoorneveld	1.400	13,2
Rosmolenwijk	898	12,0
Kogerveldwijk	696	15,2
Wormerveer	1.324	11,6
Totaal	7.172	/

(Bron: O&S Zaanstad)

Gezien het relatief hoge gebruik van de jeugdzorg in Krommenie Oost en Oud Zaandijk (zie tabel E8 in bijlage 2) zouden deze wijken ook mogelijk kwetsbaar kunnen zijn.

In met name de nieuwe wijk Seandelft stromen kwetsbare gezinnen door herhuisvesting vanuit stedelijke vernieuwing Amsterdam

Huidige ondersteuning algemeen:

Zaanstad is opgebouwd uit meerdere kernen. In de kleinere kernen heerst meer een dorpscultuur, in Zaandam een meer stedelijke. Doordat de sociale omgeving verschillend is er in de problematiek van jongeren ook onderscheid te maken. Bij de aanpak betekent dat maatwerk

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- Proeftuin Jeugdteams
- Straathoekwerk (wel minder in de wijken), heeft contact met Sociale Wijkteams
- Centrum Jong

B. Exogene factoren

Exogene factoren

- Werkloze jongeren vanwege weinig aanbod van (vast) werk. Dit betekent weinig inkomsten, risico op verveling en deprivatie.
- Jongeren zonder passende huisvesting vanwege weinig aanbod (jongeren) huisvesting. Dit betekent minder mogelijkheden op individuele ontplooiingskansen en ontlasting van grote gezinnen die klein gehuisvest zijn.

Geschatte aantal Zaanstad

- Er zijn in april 2013 782 niet-werkende werkzoekenden jongeren in Zaanstad. Vanaf april 2012 is het aantal met 14% sterk toegenomen (bron: UWV).
- Het aantal vacatures in de Zaanstreek was in 2011 bijna 9.000, 10% minder dan het jaar er voor. De meeste vacatures waren er in 2011 voor lagere en middelbare administratieve beroepen.
- Er zijn in december 2012 168 lopende WW-uitkeringen van jongeren tot 25 jaar (bron: Divosa).
- Er zijn in Zaanstad in 2010 400 jongeren onder de 25 jaar die als kostwinner een langdurig laag inkomen hebben (bron: CBS).
- Voor een sociale huurwoning in Zaanstad heeft een starter in 2011 gemiddeld 8,4 jaar inschrijfduur bij het accepteren van een woning (bron: Jaarboek 2012, SZWZ).
- De gemiddelde wachttijd voor 'begeleid wonen' is 1 tot 1,5 jaar.

Huidige ondersteuning algemeen:

Het is van belang dat exogene voorwaarden zoals huisvesting, financiën (uitkering) en werk wel goed geregeld zijn. Als er geen huisvesting of een jongere moet lang op zijn uitkering wachten (wachttijd 4 weken), dan zit deze doelgroep al snel klem. Daar moet meer regie /inspanning (meer flexibiliteit) op komen. Dit kan de gemeente op zich nemen.

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- UWV
- RIBW / 'Kamers met kansen'
- Woningcorporaties (Jongerenhuisvesting)

Deel 2: Profielen van kwetsbare jongeren vanuit curatieve ondersteuningsbehoefte

Jongeren zonder startkwalificatie (en werkloos)

Jongeren die zonder diploma school verlaten

Geschatte aantal Zaanstad

- In het schooljaar 2011-2012 zijn er 414 nieuwe VSV-ers (voortijdige schoolverlaters). Hiervan zijn er 108 afkomstig uit VO en 306 van het MBO. 116 jongeren hebben geen diploma behaald. (bron: VSV-verkenner).
- 'Onzichtbare jongeren': er zijn mogelijk in Zaanstad circa 250 niet-leerplichtige jongeren die geen werk of uitkering hebben of opleiding volgen (bron: O&S Zaanstad).

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- RMC / Jongerenloket

Dakloze jongeren

Jongeren die huiselijk geweld ontvluchten of die uit de jeugdzorg of de jeugdgevangenis komen en niet op hun ouders kunnen terugvallen. Eerste ondersteuningsbehoefte is (tijdelijke) huisvesting /crisisopvang

Geschatte aantal Zaanstad

Zwerfjongeren: in de regio Zaanstad circa 40 jongeren (2010) (Bron:tellingen Zweefjongeren, Bureau HHN)

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- Straathoekwerk

Jongeren die in aanraking zijn geweest met justitie

Jongeren die door criminele activiteiten een strafblad opbouwen en/of in detentie terecht komen

Geschatte aantal Zaanstad

- In Zaanstad zijn er in 2011 650 jongeren tussen de 12 en 25 jaar in aanraking geweest met de politie, waarvan een derde vanwege een geweldsdelict (bron: CBS).
- In Zaanstad zijn circa 10 jeugdigen tussen de 12 en 18 jaar een veelpleger (Bron: GGD, RegioPlan bewerking)

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- Reclassering Bureau Jeugdzorg (jongeren die andere ondersteuning weigeren)
- Nazorg door FACT-team
- Veiligheidshuis
- Nazorg indicatie

Verslaafde jongeren

Jongeren die verslaafd zijn aan alcohol, soft-/harddrugs, gokken, 'gamen' en/of andere vormen van verslaving die belemmerend werken op zelfredzaamheid.

Geschatte aantal Zaanstad

- Circa 10 verslaafde jongeren uit Zaanstad in traject begeleid wonen Koog aan de Zaan (Bron: Stichting Brijder).
- Harddrugsverslaafden in Zaanstad:

Leeftijd	Aantal Zaanstad	Aantal per 10.000 inwoners
15-19 jaar	0	0
20-24 jaar	5	2,8
25-29 jaar	9	5,3

(bron GGD)

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- GGD
- Stichting Brijder

Jongeren met schulden

Jongeren die in de problemen komt door het opbouwen van een grote schuldenlast.

Geschatte aantal Zaanstad

Het aantal jongeren tot en met 27 jaar in de schuldhulpverlening:

Schuldhulpverlening	Aantal
Aanvragen schuldhulpverlening in 2012	57
openstaande schuldbemiddelingen op 31-12-2012	12
Cliënten met bewindvoering in 2012	29
Cliënten in schuldbemiddeling met WWB uitkering	14

(bron Gemeente Zaanstad)

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- Schuldhulpverlening. Hierbij is een knelpunt dat eerst wordt gewerkt aan wegwerken schulden, terwijl het individu vaak meer gebaat is bij onderwijs.

Jonge (alleenstaande) moeders

Gezinssituatie:

Kwetsbare jonge moeders tot en met 23 jaar. Het gaat om jonge vrouwen die gezien hun ontwikkeling, achtergrond en/of problematiek veel overeenkomsten hebben met tienermoeders. De meeste jonge moeders (en -vaders) komen echter uit multiprobleemsituaties; zij hebben problemen op verschillende leefgebieden. Vragen die jonge moeders hebben, zijn te categoriseren naar een aantal leefgebieden. De aandacht van jonge moeders gaat vaak in eerste instantie naar de twee leefgebieden 'huisvesting' en 'financiën' uit.

Geschatte aantal Zaanstad

- Circa 1% van moeders krijgt eerste kind jonger dan 20 jaar, 17% is tussen 20 en 25 jaar (bron: lokaal jeugdrapport Zaanstad (2013))
- Tabel: Aantal tienermoeders in 2012 in Zaanstad (leeftijd <23 jaar):

Centrum Jeugd	Aantal
Poelenburg	39
Bristolroodstraat	14
Vurehout	16
Parkzicht	11
Noord	19
Totaal	99

(bron GGD)

Huidige ondersteuning specifiek Zaanstad (op basis kern doelgroep)

- Tienerhuis
- Jongerenloket

BIJLAGE 2

Tabellenboek

Indien er alleen cijfers van de Zaanstreek beschikbaar zijn, wordt ook expliciet de Zaanstreek genoemd. De Zaanstreek betreft Zaanstad, Oostzaan en Wormerland.

A. Bezoekers Jongerenloket Zaanstreek

Tabel A.1 Aantal bezoeken Jongerenloket Zaanstreek

Periode	Aantal bezoeken
1 okt. 2011 tot 1 okt. 2012:	1.137 (806 individuele personen)
1 april 2010- 1 april 2011	740
1 april 2009- 1 april 2010	1.029

(Bron gemeente Zaanstad)

Tabel A.2 Leeftijdsopbouw bezoekers periode 1 okt. 2011 tot 1 okt. 2012

Leeftijdsopbouw	Percentage
18 t/m 22 jaar (kerndoelgroep)	70%
16-17 jaar	9%
ouder/verzorgende	3%
23 +	14%
netwerkpartner	4%
12-15 jaar	<1%

(Bron gemeente Zaanstad)

Tabel A.3 Type vragen bezoekers periode 1 okt. 2011 tot 1 okt. 2012

Type vraag	Percentage
School- en beroepskeuze/vinden school	37%
Leerwerkplek vinden/werk of bijbaantje vinden	37%
Financiële hulp / huisvestingsvragen/persoonlijke hulpvraag	22%
Anders, o.a. Wajong	4%

(Bron gemeente Zaanstad)

Tabel A.4 Doorverwijzing bezoekers periode 1 okt. 2011 tot 1 okt. 2012

Type doorverwijzing	Percentage
Geen/vraag beantwoord	41%
UWV Werkbedrijf	19%
RMC	18%
Anders	8%
Straathoekwerk	6%
persoonlijk perspectief	5%
Regiocollege	3%

(Bron gemeente Zaanstad)

B. Werkloze jongeren

Er zijn in april 2013 782 niet-werkende werkzoekenden jongeren in Zaanstad. Vanaf april 2012 is het aantal met 14% sterk toegenomen (bron: UWV)

Tabel B.1 Niet-werkende werkzoekende jongeren naar opleidingsniveau Zaanstreek en Waterland (april 2013)

Opleidingsniveau	Percentage
basisonderwijs	17
vmbo/mavo	23
havo/vwo	6
mbo-1 en 2	19
mbo-3 en 4	26
hbo/wo	8

(Bron: UWV en Beroepsonderwijs & bedrijfsleven)

Tabel B.2 Niet-werkende werkzoekende jongeren naar duur werkzoekend Zaanstreek en Waterland (april 2013)

Duur	Percentage
< 3 maanden	35
3 - 6 maanden	30
6 - 12 maanden	26
>= 12 maanden	9

(Bron: UWV en Beroepsonderwijs & bedrijfsleven)

C. Voortijdige schoolverlaters

Tabel C.1 Aantal meldingen gedurende het schooljaar uitgevallen leerlingen Zaanstreek

Schooljaar	2010- 2011	2011- 2012
RMC meldingen	1.135	1.024
Aantal jongeren geplaatst op een traject richting startkwalificatie	775	572
Percentage herplaatste jongeren	68%	56%
Aantal jongeren terug naar school	375	277
Percentage jongeren terug naar school	33%	27%

(Bron: RMC effectrapportage aan OCW voor de Zaanstreek)¹

Tabel C.2 Aantal nieuwe vsv'ers Zaanstad

	Deelnemers VO en MBO	Nieuwe vsv'ers	Percentage t.o.v. deelnemers
2009- 2010	10.927	433	4,0%
2010- 2011	11.192	402	3,6%
2011--2012	11.490	414	3,6%

(bron: VSV-verkenner).

¹ RMC: Verantwoordelijk registratie vanaf 12 jaar en bezoeken iedereen die stopt zonder kwalificatie 18 - 23 jaar (18- doet leerplicht ambtenaar)

D. Werk- en inkomensvoorzieningen

➤ NWW (Niet-werkende werkzoekenden)

- Er zijn in december 2012 168 lopende WW-uitkeringen 15-24jr (bron: Divosa)

➤ Wajong

Tabel D.1 Aantal personen met een Wajonguitkering in Zaanstad in december 2012

Wajong	Aantal
Totaal	1843
jongeren tot 25 jaar	600

(bron: Atlas Sociale verzekeringsbank)

- In 2012 zijn er 167 nieuwe uitkeringen verstrekt. Landelijk is in 2011 87 procent onder de 25 jaar. Dit betekent dat er in 2012 ongeveer 145 jongeren in Zaanstad onder de 25 jaar zijn ingestroomd.

Tabel D.2 Schatting aantal instromers Wajong Zaanstad naar diagnose

Diagnose groep instromers	Landelijk percentage (2011)	Schatting aantal Zaanstad (< 25 jaar)
Ontwikkelingsstoornissen	66%	96
Psychiatrische ziektebeelden	20%	29
Somatische ziektebeelden	14%	20
Totaal	100%	145

(bron: Atlas Sociale verzekeringsbank en UWV, bewerking Regioplan)

Tabel D.3 Schatting instroom in Wajong Zaanstad naar diagnose ontwikkelingsstoornissen

Ontwikkelingsstoornissen	Landelijk percentage (2011)	Schatting Zaanstad (onder 25 jaar)
diep/ernstig/matige verstandelijke beperking	8	12
licht/zeer lichte verstandelijke beperking	29	42
verstandelijke beperking, ernst onbekend	1	1
autisme spectrum stoornis	16	23
aandachtstekortstoornis (o.a. ADHD)	7	10
overige ontwikkelingsstoornissen	5	7
Totaal	66	96

(bron: Atlas Sociale verzekeringsbank en UWV, bewerking Regioplan)

Tabel D.4 Schatting instroom Wajong Zaanstad naar regeling

	Landelijk percentage (2011)	Schatting aantal Zaanstad (< 25 jaar)
Uitkeringsregeling	8	12
Werkregeling	51	74
- tijdelijk geen mogelijkheden	19	28
- beschut werk	4	6
- regulier werk	25	36
- studie/opleiding	3	4
Studieregeling	41	60
Totaal	100	145

(bron: Atlas Sociale verzekeringsbank en UWV, bewerking Regioplan)

Tabel D.5 Schatting aantal werkende Wajongers Zaanstad

Aantal	Landelijk percentage (2011)	Schatting zaanstad (onder 25 jaar)
werkenden in of via Sociale Werkvoorziening	12	72
werkenden bij een reguliere werkgever	13	78
Totaal werkende Wajongers	25	150

(bron: Atlas Sociale verzekeringsbank en UWV, bewerking Regioplan)

Tabel D.6 Schatting ondersteuning werkende Wajongers Zaanstad

Type ondersteuning	Landelijk percentage (2011)	Schatting Zaanstad (onder 25 jaar)
jobcoach	35	27
loonkostensubsidie*	16	12
loondispensatie	38	30
overige voorzieningen	6	5
Werkt met/na inzet re- integratietraject	26	20
Werkt met ten minste één van de genoemde vormen van ondersteuning	61	48
Totaal aantal werkenden bij een reguliere werkgever		78

* Per 1 januari 2012 is de loonkostensubsidie afgeschaft.

(bron: Atlas Sociale verzekeringsbank en UWV, bewerking Regioplan)

Tabel D.7 Laatst genoten opleiding of huidige opleiding instroom in werk- en studieregeling 2010 (n=924)

Opleiding	Instroom 2010
Geen opleiding	--
Basisonderwijs	--
VSO	20%
PRO	17%
VMBO	11%
Havo /VWO	5%
ROC MBO	34%
HBO /WO	14%

Bron: Snel, N. & Wensveen, D. (2011) *Het eerste jaar nieuwe Wajong. Kwantitatief onderzoek onder Wajongers ten behoeve van de monitor nieuwe Wajong*. Amsterdam, TNS NIPO.

➤ **WWB (Wet Werk en Bijstand)**

Tabel D.8 Aantal WWB gemeente Zaanstad

WWB (Wet Werk en Bijstand)	Aantal onder de 25 jaar
2011	240
2012	190

Bron: CBS

Tabel D.8 Aantal cliënten onder de 27 jaar Werk en Inkomen gemeente Zaanstad (augustus 2013)

	Cliënt	Partner	Totaal	Procent
t/m 23 jaar	120	7	127	45%
24 t/m 26 jaar	133	25	158	55%
Totaal	253	32	285	100%

Bron: gemeente Zaanstad

Tabel D.8 Aantal cliënten onder de 27 jaar Werk en Inkomen gemeente Zaanstad naar duur uitkering (augustus 2013)

	Cliënt	Partner	Totaal	Procent
0 tot 3 maanden	30	5	35	12%
3 tot 6 maanden	54	9	63	22%
6 tot 9 maanden	46	3	49	17%
9 tot 12 maanden	23	3	26	9%
1 tot 2 jaar	100	11	111	39%
2 tot 5 jaar	0	1	1	0%
Totaal	253	32	285	100%

Bron: gemeente Zaanstad

➤ **WSW (Wet Sociale Werkvoorziening)**

Tabel D.9 Samenstelling dienstverbanden Baanstede 31 december 2011 (niet gespecificeerd op leeftijd)*, Zaanstreek-Waterland

Type dienstverband	Aantal Baanstede	Landelijk percentage onder de 27 jaar	Schatting aantal < 27 jaar Zaanstreek-Waterland**
Ambtelijk	74		-
Begeleid werken	85	6	5
Regiobaan	20		
WSW	966	16	58

* Gegevens op leeftijd waren niet beschikbaar.

** Ongeveer 80% van deze leeftijdsgroep woont in Zaanstad.

Bron: Baanstede en Panteia, Regioplanbewerking

- Er zijn in 2012 4 personen onder de 27 jaar uit Zaanstad ingestroomd en 8 personen uitgestroomd (bron: Baanstede).

E. Jeugdzorg (0 tot 18 jaar)

➤ Awbz

Tabel E.1 Abwz jeugdzorg, aantal indicaties volgens CIZ

0 tot 18 jaar	CIZ (1 jan 2013)
Totaal AWBZ-jeugdzorg (LVB en GGZ)	360
Zorg aan jeugd zonder verblijf	185 (VG)*
Zorg aan jeugd met verblijf	45 (VG)*
Overige niet ingedeeld	130

* VG=verstandelijk gehandicapt.

Tabel E.2 Relatief aantal kinderen met een geldige indicatie voor extramurale Awbz-zorg, naar dominant grondslag, 1 jan 2013

Dominante grondslag	Percentage
Somatische aandoening/ziekte (SOM)	13
Lichamelijke handicap (LG)	6
Verstandelijke handicap (VG)	77
Zintuiglijke handicap (ZG)	3
Totaal	100

Bron: CIZ

Secundaire grondslagen

- Van de 310 kinderen waren er 160 met slechts één grondslag.
- De meest voorkomende combinatie van grondslagen in gemeente Zaanstad was VG - PSY. Dit betrof 90 kinderen

Tabel E.3 Aantal kinderen per zorgfunctie, 1 jan 2013

Zorgfunctie	Aantal kinderen*
Persoonlijke verzorging	100
Begeleiding individueel	135
Begeleiding groep	165
Kortdurend verblijf	75
Behandeling groep	30

* Deel kinderen krijgen meerdere zorgfuncties.

Bron: CIZ

➤ Jeugd-GGZ (Zvw-gefinancierde jeugdzorg)

Tabel E.4 Aantal gebruikers Jeugd-GGZ Zaanstad (2010)*

Zvw	Aantal
Totaal Zvw-jeugdzorg	2285
Jeugd-ggz eerste lijn	280
Jeugd-ggz tweede lijn zonder verblijf	2040
Jeugd-ggz tweede lijn met verblijf	35

* Meest recente gegevens.

Bron: CBS, bewerking Regioplan

➤ **Provinciaal gefinancierde jeugdzorg**

Tabel E.5 Aantal gebruikers provinciaal gefinancierde Jeugdzorg Zaanstad

ADD-monitor (2012)	
Totaal provinciaal-gefinanc. jeugdzorg	565
Jeugdbescherming	65 (instroom)
Jeugdreclassering	55 (instroom)
JeugdzorgPlus (gesloten jeugdzorg)**	14 (instroom)

* Door het Rijk gefinancierd.

Bron: ADD-gemeentemonitor, bewerking Regioplan

Tabel E.6 Aantal jongeren tot 18 jaar (eventueel tot 23 jaar indien nodig) in traject bij Bureau jeugdzorg

Bureau Jeugdzorg	Aantal
Jongeren in traject	1.150
Aantal gezinnen (schatting)	600
Aantal meldingen jaar circa	800

Bron: Bureau jeugdzorg (interview dhr. Theunissen)

Tabel E.7 Cijfers Factlab jeugdhulp

Aantal huishoudens	
Jeugdhulpverlening	769
Jeugdreclassering	94
BJAA_zijinstroom	69

Bron: Factlab

Tabel E.8 Gebruik jeugdzorg in wijken Zaanstad

Wijk	Aantal jeugdigen	Gebruikers geïndiceerde jeugdzorg	Gebruikers geïndiceerde jeugdzorg in % van aantal jeugdigen in wijk
Rosmolenwijk	1.150	43	3,7%
Pelders- en Hoornseveld	1.961	54	2,8%
Krommenie Oost	1.239	31	2,5%
Oud Zandijk	537	13	2,4%
Wormerveer	1.963	48	2,4%
Zaandam Zuid	2.429	57	2,3%
Assendelft-Zuid	1.605	29	1,8%
Kogerveldwijk	1.002	18	1,8%
Oude Haven	908	16	1,8%
Poelenburg	2.204	40	1,8%
Oud Koog a/d Zaan	1.124	19	1,7%
Zaandam West	1.418	24	1,7%
Rooswijk	1.442	21	1,5%
Assendelft-Noord	3.577	49	1,4%
Westerkoog	1.152	15	1,3%
Krommenie West	2.213	27	1,2%
Nieuw West	3.039	37	1,2%
Westzaan	887	11	1,2%
Zaandam Noord	1.144	12	1,0%
Totaal	30.994	564	1,8%

Bron: CBS, bewerking Regioplan

F. Voortgezet onderwijs

➤ Voortgezet speciaal onderwijs cluster 3 en 4

Tabel F.1 Aantal leerlingen uit Zaanstad in cluster 3 of 4 in VSO (2012)

	Binnen Zaanstad	Buiten Zaanstad	Totaal gemeente Zaanstad
Cluster 3	98	81	179
Cluster 4	74	62	136
Combinatie	0	6	6
Totaal VSO	172	149	321

Bron: gemeente Zaanstad, bewerking Regioplan

Tabel F.2 Indicatie aantal leerlingen VSO Altra (cluster 4)

Cluster 4 leerlingen (12-18/19 jaar)	Gemiddeld p/j
In opleiding	110
instroom	30
uitstroom	30

Bron: VSO Altra

De doelgroep van VSO Altra:

- ontwikkelingsstoornis, gedragsstoornis en/of psychiatrie in opbouw.
- IQ gemiddeld 90/100 (VMBO/ MAVO niveau). Enkele leerlingen hebben HAVO/VWO niveau hebben beperkingen door stoornis.
- Circa 60% van de doelgroep heeft te maken met een stoornis in het autisme spectrum.
- Veel probleem gezinnen en of leerlingen met gescheiden ouders.
- Grootste deel leerlingen is afkomstig uit Zaandam de overigen komen uit de randgemeenten en een enkeling uit Amsterdam.
- Uitstroom is roc, Arbeid en dagbesteding/Wajong (20%).

Tabel F.3 Indicatie aantal leerlingen Dynamica (cluster 3)

Cluster 3 leerlingen (4 tot 20 jaar)	Gemiddeld per jaar
In opleiding	185*
instroom	10/15 per jaar

* Circa 175 uit Zaanstad.

Bron: Dynamica

De doelgroep van Dynamica

- Individuen van 4 tot 20 jaar met een verstandelijke of meervoudige beperking.
- Uitstroom: In arbeid (al dan niet gesubsidieerd) 50%, dagbesteding 50%.

➤ **Pro-onderwijs**

Tabel F.4 Indicatie aantal leerlingen PRO onderwijs Zaanstreek

Pro leerlingen (12-18/19 jaar)	Gemiddeld per jaar
In opleiding	350
Instroom	80
uitstroom	80

Bron: Pro Faam

Tabel F.5 Indicatie uitstroom PRO leerlingen PRO onderwijs Zaanstreek

Uitstroom	Schatting verhouding
PRO-ROC	50%
Werkzoekenden	40%
MBO-BOL	10%
Dagbesteding	2%

Bron: Pro Faam

De doelgroep van Pro:

- 12- 18/19 jaar;
- IQ tussen 65 en 85 met soms gedragcomponent (deels door frustratie);
- veel uit multiprobleem gezinnen;
- 6 a 10 leerlingen met autisme.

➤ **VMBO-OPDC**

Tabel F.6 Indicatie aantal leerlingen Saenstroom OPDC

VMBO-OPDC	Aantal gemiddeld per schooljaar
In opleiding	200
instroom	100
uitstroom 2e jaar	85/90

Bron:Saenstroom OPDC

De doelgroep Saenstroom OPDC:

- VMBO leerlingen met extra aandacht vanuit inhoud en gedragscomponent.
- IQ: 75/80 is ondergrens.

Tabel F.7 Uitstroom leerlingen Saenstroom OPDC

Doorstroom na 2 ^e jaar (2012/2013)	Percentage
vervolg 3e klas beroepsgerichte leerweg	79
vervolg 3e klas theoretische leerweg	9
naar praktijkonderwijs	0
naar speciaal onderwijs	8
verlenging opdc	1
naar mbo	1
anders	2

Bron: Saenstroom OPDC

➤ ROC

Tabel F.8 Indicatie aantal kwetsbare leerlingen Regiocollege (ROC)

Roc	
Totaal aantal leerlingen	3000
kwetsbare jongeren (16-22 jaar), circa	400
Percentage kwetsbare jongeren	13,3

Bron: Zorgteam Regiocollege

De doelgroep kwetsbare jongeren ROC, zeer divers:

- 16-22 jaar;
- IQ vanaf 70;
- uit probleemgezinnen;
- gedragstoornis;
- recent in NL wonend;
- groot deel is in beeld bij andere zorgaanbieders.

G. Crimineel gedrag

Tabel G.1 Aantal jongeren in Zaanstad dat in aanraking is geweest met de politie in 2011

	Aantal	Percentage
Totale jeugd 12 tot 25 jaar	650	2,9
12 tot 15 jaar	40	0,7
12 tot 18 jaar	230	2,2
15 tot 18 jaar	200	3,9
18 tot 23 jaar	330	3,9
18 tot 25 jaar	420	3,6
23 tot 25 jaar	90	2,7

Bron: CBS

Tabel G.2 Aantal jongeren (tussen de 12 en 25 jaar) in Zaanstad dat in aanraking is geweest met de politie naar delict, in 2011

	Aantal	Percentage
Vanwege een geweldsdelict	220	34,3
Vanwege een vermogensdelict	230	35,1
Vanwege vernieling	150	22,7
Vanwege overige delicten	140	21,5

Bron: CBS

H. Aanbod jeugdhulpverleningstrajecten Zaanstad

Tabel H.1 Aantal trajecten Straathoekwerk

Straathoekwerk: risico jongeren van 10 tot 25 jaar	Gemiddeld per jaar(afgelopen 4 jaar)
In traject	193
instroom	94
uitstroom	106

Bron: Straathoekwerk

Tabel H.2 Aantal trajecten FACT (Lucertis)

FACT (Lucertis), risico jongeren van 10 tot 25 jaar*	Aantal
In traject	80**
Gemiddelde instroom per week	2

* Deel overlap doelgroep Straathoekwerk, allen meer nadruk op psychiatrische component.

** 70% Zaanstreek/ 30% Waterland.

Bron: FACT

Tabel H.3 Aantal jongeren uit Zaanstad in traject bij MEE op 1 januari 2013

Categorie	Aantal
Verstandelijke beperking	150
Lichamelijke beperking en/of Chronisch Ziek	41
Autisme	24
Psychiatrische Beperking	21
Zintuiglijke beperking	5
Niet aangeboren hersenletsel	4
Totaal	192*

* Een deel van jongeren heeft meervoudige problematiek.

Bron: MEE Zaanstreek-Waterland

Tabel H.4 Aantal jongeren uit Zaanstad in traject bij De Koppeling²

Jaar	Aantal Jongeren
2008	8
2009	4
2010	2
2011	6
2012	12

Bron: De Koppeling

² De Koppeling is een samenwerking tussen de Bascule (j-GGZ), Altra (Onderwijs), Lijn5 (LVB) en Spirit (jeugd en opvoedhulp). Er is plek voor 96 jongeren met meervoudige en ernstige gedragproblematiek én voor 16 LVB jongeren die behandeld worden door Lijn5.

BIJLAGE 3

Respondenten interviews fase 1

- Dhr. G. van den Brink, aanmeldloket REC 4
- Mw. M Burge, Regiocollege
- Mw.L. van Eeden, MEE
- Dhr. D. van de Geer ,PRO De Faam
- Dhr. S.Gerritsen, hoofd JGZ at GGD Zaanstreek-Waterland)
- Mw. B. Haage, Regiocollege
- Dhr. S. Kaspers,Jongerenloket
- Mw. G. Reerds, arbeidsdeskundige UWV
- Dhr. F. Saarloos. VSO Altra
- Dhr. A. Theunissen, Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam
- Mw. E. Vermeulen, Lucertis
- Dhr. R. Warta, Lucertis

Deelnemers expertmeeting

- Mw M. van der Blik, Gemeente Zaanstad
- Mw.I. Dekker, BJAA
- Dhr. P. Detering, Dynamica Onderwijs
- Mw.L. van Eeden, MEE
- Dhr. M. Essafi, BMC
- Dhr. D. van de Geer ,PRO De Faam
- Dhr. S.Gerritsen, hoofd JGZ at GGD Zaanstreek-Waterland)
- Dhr. S. Glumac, Gemeente Zaanstad
- Mw. T. Hartkamp, GGD Zaanstreek Waterland
- Mw .J. Hendriks, gemeente Zaanstad (tevens begeleider onderzoek)
- Dhr. S. Kaspers,Jongerenloket
- Dhr. J van der Kleij , UWV, werkgeversservicepunt
- Mw. S. Kok, BMC
- Mw. S. de Kruijk-Soonius, Gemeente Zaanstad
- Dhr. J. Ooijen, Regiocollege
- Mw. C. Oprel, Gemeente Zaanstad
- Dhr. F. Saarloos. VSO Altra
- Mw. E. Vermeulen, Lucertis (Fact)
- Dhr. R. Warta, Lucertis

BIJLAGE 4

Selectie gebruikte bronnen¹

Data²

- ADD-gemeneentemonitor
- Atlas Sociale verzekeringsbank
- Bureau HHN
- Beroepsonderwijs & bedrijfsleven
- Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam
- CBS/Statline
- CIZ
- Divosa
- GGD Zaanstad
- (O&S) gemeente Zaanstad
- instellingen jeugdhulpverlening gevestigd in Zaanstad
- Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie
- Nederland Jeugdinstituut
- onderwijsinstellingen gevestigd in Zaanstad
- RMC
- Rijskoverheid
- Samenwerkende Woningcorporaties Zaanstreek Waterland (SWZW)
- VSV-verkenner
- Vilans
- UWV

Literatuur

Argumentenfabriek (2009). *Factorenkaart Wajonginstroom* Amsterdam

Bakker, R.C. e.a. (2008). *Hobbels en Kruiwagens: knelpunten en succesfactoren bij de overgang van school naar werk door Wajongers*. Zoetermeer, Research voor Beleid,

Beer, Y. de. (2012). *De Kleine Gids. Mensen met een licht verstandelijke beperking 2012*. Alphen a/d Rijn: Kluwer.

¹ De informatie is terug te vinden binnen een enorme diversiteit aan bronnen (websites, nota's, wetten en literatuur). We proberen de belangrijkste (hoofd)bronnen te benoemen

² In sommige gevallen betreft het cijfers of informatie op de website, soms is er ook mondeling contact geweest.

Berendsen, E. & Stoutjesdijk, M. (2007). *De groei van Wajonginstroom, een onderzoeksrapport in het kader van een dossieronderzoek Wajong 2007*. Amsterdam: UWV.

Berendsen, E., Stoutjesdijk, M., Havinga, H., Ende, I. van den., Rijssen, J. van. & Spaan, B. (2011). *Wajongmonitor: tweede rapportage*. Amsterdam: UWV.

Berg, B. van den, Heuts, L. en C. van Horssen (2013). *Ondersteuning van LVB-jongeren. een onderzoek naar de mogelijkheden voor een efficiëntere en effectievere ondersteuning gericht op arbeidsparticipatie* (nog niet openbaar).

Besseling, J. S. Andriessen, C. Wevers (2009). *Contourennotitie WAJONG-risicomodel* Hoofddorp, TNO Kwaliteit van Leven.

Besseling, J. e.a. (2007). *Toename gebruik ondersteuning voor jongeren met een gezondheidsbeperking*. Hoofddorp, TNO Kwaliteit van Leven.

Bodde, J. & Hagen, B. (2009). *LVG-jongeren beter in beeld*. Utrecht: Vilans.

Dam, C. van, e.a. (2010). *Eindrapport. Evaluatie Nieuw Zorgaanbod. Gesloten jeugdzorg voor jongeren met ernstige gedragsproblemen*, Nijmegen, Praktikon en RUN

Dekker, M. C., e.a. (2006). Aard, ernst en beloop van gedragsproblemen en psychische stoornissen bij kinderen en jeugdigen met een verstandelijke beperking. In: R. Didden (red.), *Perspectief, Gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en licht verstandelijke beperking* (p. 21-40). Houten: Bohn Stafleu van Lochem.

Diepenhorst, M.C. en M. Hollander (2011). *Eindrapport. Zorg voor licht verstandelijk Gehandicapten. Aard en omvang van LVG-zorg* Zoetermeer, Research voor Beleid.

Kriek, F e.a. (2013). *Eindrapport Cumulatie van voorzieningen in Leeuwarden*. Amsterdam, RegioPlan en Partoer

Horssen, C van. e.a. (2013). *Eindrapport in het kader van de evaluatie en monitoring van de pilots. Werken naar vermogen, pilot 1*. Amsterdam, RegioPlan

Kolenberg, A. (2009). *Werk in behandeling. Onderzoek naar aandacht voor arbeidsparticipatiemogelijkheden van jongeren met een psychiatrische stoornis*, Utrecht en Nieuwegein, LPGGz en CrossOver,

Koolhof, R., Loeber, R. & Collot d'Escury, A. M. L. (2007). Eerst tot tien tellen! Of is dat voor LVB-jongeren niet genoeg? *Onderzoek en Praktijk*, 5, 15-19.

Kooiker, S. (red.) (2006). *Jeugd met beperkingen, Rapportage gehandicapten 2006*. Den Haag: SCP.

Lekkerkerker, L. & Schouten, R. (2009). *Handleiding Instrument 'Beoordeling Sociaal Aanpassingsvermogen'(BSA)*. Utrecht: NJI.

Lauriks, S e.a. (2012). *Zelfredzaamheidmatrix*. Amsterdam, GGD Amsterdam

Lierop, B. van en Koning, M. de (2011). *Transitiepraktijken VSO. Een overzicht van de transitie-activiteiten van scholen voor VSO*. Nieuwegein: CrossOver.

Neijmeijer, L., Moerdijk, L., Veneberg, G. & Muusse, C. (2010). *Licht verstandelijk gehandicapten in de GGZ, een verkennend onderzoek*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Moonen, X., en D. Verstegen (2006). *LVG-jeugd met ernstige gedragsproblematiek in de verbinding van praktijk en wetgeving*. In: *Onderzoek en Praktijk*, 4(1), 23-28.

Snel, N. & Wensveen, D. (2011). *Het eerste jaar nieuwe Wajong. Kwantitatief onderzoek onder Wajongers ten behoeve van de monitor nieuwe Wajong*. Amsterdam, TNS NIPO.

Ras, M., Woittiez, I., Kempen, H. van. & Sadiraj, K. (2010). *Steeds meer verstandelijk gehandicapten? Ontwikkelingen in vraag en gebruik van zorg voor verstandelijk gehandicapten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Ploeg, J van der. en H. Ferwerda (1998). *Wat doen we met problematische jongeren?* In: *TIAZ*, 04. Pag. 195-201.

Samenwerkingsverband Voortgezet onderwijs Zaanstreek, *Zorgplan 2011-2015*, Zaandam

SER (2009). *De winst van maatwerk: Je kunt er niet vroeg genoeg bij zijn. Voorbereiding op participatie van jongeren met ontwikkelings- of Gedragsstoornissen*. Den Haag

Spaans, E. (2005). *Een IQ puntje meer of minder...? Prevalentie-onderzoek licht verstandelijk gehandicapten in de justitiële jeugdinrichtingen*. DJI, intern rapport.

Schipper, H. (2007). *Onderwijs en Zorg. Twee werelden voor één kind*. *Onderzoek & Praktijk*, 5, 16-22.

Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Vos, E. (2010). *Eindrapportage Routekaart naar werk voor jongeren met ernstige gedragsmoeilijkheden*. Hoofddorp, TNO Kwaliteit van Leven.

Vos, E.L. de en Andriessen, S. *Handvatten voor werkgevers die Wajongers in dienst nemen en houden: eindrapportage studie 1ste jaar*. Hoofddorp, TNO Kwaliteit van Leven.

Wijk, E. van, Brouwer, P. en A. Smit (2012). *Inclusieve arbeidsorganisaties*. In: Versantvoort, M. en Echteld, P. van (red.) (2012) *Belemmerd aan het werk. Trendrapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsdeelname personen met gezondheidsbeperkingen*. Den Haag: SCP, CBS, TNO en UWV Kenniscentrum.

WRR (2009). *Vertrouwen in de school. over de uitval van 'overbelaste' jongeren*. Amsterdam

Regioplan Beleidsonderzoek

Nieuwezijds Voorburgwal 35

1012 RD Amsterdam

T 020 531 531 5

F 020 626 519 9

E info@regioplan.nl

I www.regioplan.nl